

АКАДЕМИЯ НАУК СССР
ИНСТИТУТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

ПИСЬМЕННЫЕ
ПАМЯТНИКИ
ВОСТОКА

ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ

Ежегодник

1969

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»
ГЛАВНАЯ РЕДАКЦИЯ ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
Москва 1972

О.Ф.АКИМУШКИН

СТИХОТВОРЕНИЯ НИЗЪМИ В АНТОЛОГИИ
МУХАММАДА 'АЛИ СЪ'ИБА

Исследователи творчества Абӯ Мухаммада Илйаса Низъми Ганджави (ум.ок.599/1202-03 г.) до настоящего времени не располагают полным собранием его стихотворений, т.е. дйвāном, поиски которого пока еще не дали осязаемых результатов. Ни один из известных нам восьми списков¹ так называемого "Дйвāн-и Низъми", к сожалению, не представляет собой его полного дйвāна. Это убедительно показал один из лучших знатоков творчества Низъми - видный иранский ученый Вахид Дастгирди. Он отметил, что все эти списки пе-

¹ С.Нафйси говорит о девяти списках. См.: دیوان قضایه و غزلیات نظامی گنجوی شامل شرح احوال و آثار نظامی با مقدمه و حواشی ... بکوشش استاد سعید نفیسی، تهران، ۱۳۲۸خ، ص ۳۱۳ (далее - Нафйси, Дйвāн). По мнению Е.Э.Бертельса, девятый - каирский - список не содержит стихов Низъми (Е.Э.Бертельс, Избранные труды. Низами и Фузуди, М., 1962, стр.164, прим. 394).

Указание на описание пяти списков приводится ниже:

(1) W. P e r t s c h, Die Verzeichniss der persischen Handschriften der Kōniglichen Bibliothek zu Berlin, Berlin, 1888, стр. 720, № 691. (2-3) E d . S a c h a u a n d H. E t h é, Catalogue of the Persian, Turkish, Hindūstāni and Pushtū Manuscripts in the Bodleian Library of the Oxford University, pt I. The Persian Manuscripts, Oxford, 1889, col. 496-497, NN° 618-619. Вышеотмеченным спискам посвящена специальная статья М.Т.Хаутсмн:

M. T h. H o u t s m a, Some remarks on the Diwan of Nizāmi, - "Ajab-name". A volume of Oriental studies presented to E.G. Browne on his 60th birthday, Cambridge, 1922, стр. 224-227.

(4) Рукопись рампурской библиотеки отмечалась дважды: N a z i r A h m a d, Notes on the important Arabic and Persian Manuscripts found in various libraries in India, - "Journal and Proceedings of the Asiatic Society of Bengal", New series, Calcutta, 1919, vol. XIV for 1918, стр.СХСІХ-СССLVI, №188; سعید نفیسی، کتابهای،

۶۲-۶۹، ص ۹، شماره، - پیام نو، سال ۴ (۱۳۳۰)، شماره ۱، ص ۶۲-۶۹. (5) Список библиотеки Бухар в Калькутте: Catalogue raisonne of the Buhar Library, vol.I. Catalogue of the Persian Manuscripts in the Buhar Library, begun by Maulāvi Qāsim Hasir Radawī, revised and commented by Maulāvi 'Abd-ul-Muqtadir Ichan Sāheb, Calcutta, 1921, № 294.

реписаны один с другого с многочисленными ошибками и в конечном счете восходят к одному далеко не совершенному протографу. Кроме того, они в значительной степени (приблизительно наполовину) засорены стихами, которые явно не принадлежат перу Низāмī Ганджавī и попали в его дīvān, видимо, потому, что в поисках стихов Низāмī в него включали произведения второстепенных поэтов, живших в разное время — от эпохи поэта до времени Сефевидов — и писавших под литературным именем Низāмī или Низāм².

Таким образом, только отсутствием полного дīvāna, по-видимому, можно объяснить то обстоятельство, что лирика Низāмī в отличие от его "Пятерицы" мало известна и еще менее изучена. Эта же причина поставила перед исследователями задачу попытаться воссоздать (конечно, до известной степени) не дошедший до нас лирический дīvān, отбирая, сопоставляя и анализируя те стихи, которые приписывали выходу из Ганджи авторы исторических и биографических сочинений, составители антологий и поэтических альбомов. Такая постановка вопроса в свете высказанного является естественной и логичной, потому что, не проделав подобной работы, не установив с достаточной степенью точности подлинные стихи Низāмī, не отделив от них ему приписываемые и явно подложные, исследователь его лирики всякий раз неизбежно сталкивается с непреодолимыми трудностями.

Первый шаг к разрешению этой задачи сделал советский иранист Ю.Н. Марр, опубликовавший в 1924 г. серию статей со стихами Низāмī, которые он извлек из двух антологий и двух сборников, принадлежавших тогдашнему Азиатскому музею³. Затем, в 1930 г. Вахид Дастгирди помещает в журнале "Армаған" текст каснды Низāмī из антологии, составленной персидским поэтом XVII в. Мухаммадом 'Али Сā'ибом⁴. Пять лет спустя в том же журнале появляется публикация чешского ученого Яна Рипки, издавшего текст 25 не вызвавших сомнения газелей Низāмī по одной из стамбульских рукопи-

دفتري هفت گنجینه گنجوی... یادگار وارمغان وحید دستگردی، تهران ۱۳۱۸، ص ۱۰۶-۱۱۲
(далее — Вахид Дастгирди, Ганджина).

³ Ю. Н. Марр, Газель Низами в рукописи Азиатского музея, ИРАН-В, 1924, стр. 51-54; е г о ж е, Газели и рубаи Низами, приведенные в нафт иклим, — там же, стр. 90-93; е г о ж е, Каснда Низами в рукописи Азиатского музея, — там же, стр. 95-96.

⁴ وحید دستگردی، قصیده نظامی، مجله وارمغان، سال ۱۱ (۱۳۰۹)، ش ۱۲، ص ۱۰۶.

сей⁵. И наконец, в 1940 г. Вахид Дастгирдӣ выпустил в свет сводный текст ди́вāна в полном собрании произведений Низāмӣ, который он назвал "Ганджйна-и Ганджавӣ" ("Сокровищница ганджинца")⁶. Этот сводный текст явился результатом весьма тщательной и кропотливой работы иранского ученого, привлечшего помимо восьми известных ему списков "Дивāн-и Низāмӣ" значительное количество антологий и альбомов, составленных в разное время любителями и ценителями поэзии, в том числе и "Сафйна" поэта Мухаммада 'Али Табрӣзӣ, носившего литературное имя Ҷā'иб (1010-1081/1601-1671).

Это издание явилось значительным шагом вперед в изучении лирики Низāмӣ, но признать его отвечающим всем требованиям, предъявляемым к критическим изданиям текста, видимо, нельзя. Дело в том, что издание Дастгирдӣ не документировано, и история текста Низāмӣ осталась недоступной читателю. Чтобы не быть голословными, укажем на основные, по нашему мнению, недостатки издания. Во-первых, полное отсутствие археографического описания использованных списков ди́вāна и привлеченных антологий; во-вторых, различия документовированы только на одну четверть: из 58 случаев лишь 15 имеют точное указание на список (12 раз - на "Сафйна" Ҷā'иб, 2 раза - на альбом Халхалӣ и один - на издание Яна Рипки); остальные снабжены только пометой нусаха (рукопись); в-третьих, критический подход Вахида Дастгирдӣ к издаваемым стихам проявился в том, что он разделил их на три следующие группы: 1) подлинные стихи Низāмӣ, 2) вызывающие сомнения и 3) явно не принадлежащие ему. Подобное деление можно принимать, можно и отвергать. В данном случае этот вопрос, однако, не имеет решающего значения; важно, что опубликованы все известные издателю стихи, приписываемые Низāмӣ. Но метод группировки вызывает решительное возражение, ибо он сводится к опыту, интуиции и эстетическим вкусам издателя, а это слишком шаткий и далеко не прочный фундамент, чтобы строить на нем серьезное научное издание.

Весь ди́вāн Низāмӣ, воссозданный Вахидом Дастгирдӣ, содержит с учетом сделанных им же дополнений 1342 бейта, которые по жанрам распределяются таким образом: 12 касид (427 бейтов), 139 газелей (791 бейт), 9 кит'а (32 бейта) и 46 рубā'и (92 бейта).

Деятнадцать лет спустя в Тегеране в издательстве Фурӯгӣ

⁵ چند غزل تازه از نظامی گنجوی بقلم پروفیسور ژان ریپکا، اروغان ۱۷ (۱۳۱۵)، ص ۱۶۹-۱۳۲

⁶ См. выше, стр. 8, прим. 2.

вышла монография Са'ида Нафйси⁷, которой автор подводит итог своему многолетнему исследованию творчества Низāми⁸ (стр. 218–358 монографии занимает Дивāн Низāми, составленный Са'идом Нафйси). При подготовке сводного текста С.Нафйси использовал 37⁹ самых разнообразных по характеру сочинений, антологий, сборников и альбомов, в том числе "Ганджйна-и Ганджави". Особое внимание он уделил трем спискам "Дивāн-и Низāми", хранящимся в Индии в библиотеке университета в Алигархе, в библиотеке Делийского университета и в Публичной библиотеке г. Рампура. Вывод С.Нафйси совпадает с мнением, высказанным Вахйдом Дастгирдй: "Поскольку в процессе работы мне стало ясно, что все эти списки переписаны один с другого и обращаться ко всем им нет нужды, то я отобрал только три списка из Алигарха, Дели и Рампура и добавил из других источников то, чего в них не встретилось" ¹⁰.

С.Нафйси в отличие от Вахйда Дастгирдй, чей метод оценки и отбора стихотворений Низāми он считает ошибочным, видел свою задачу в составлении сводного текста (не критического) ¹¹, в который вошли бы все зафиксированные под именем поэта стихи. Эту задачу С.Нафйси выполнил. Непосредственно сводному тексту Дивāна предшествует краткое описание источников, если они известны в рукописях, или указание на издание, если они были опубликованы ¹². Разночтения не приводятся, составитель ограничивается только ссылкой на номера источников, в которых это стихотворение им обнаружено, а также указанием на наличие того или иного произведения в Дивāнах других поэтов (последних насчитывается восемь)¹³. Таким образом, данное издание можно рассматривать только как ценный материал для последующего критического издания текста стихотворений Низāми.

"Дивāн", собранный С.Нафйси, содержит с учетом дополнения 1998 бейтов, которые распределяются по жанрам следующим образом:

⁷ См. выше, стр. 7, прим. 1.

⁸ Ср. *معید نفیسی، حکیم نظامی گنجوی، - ارمان، سال ۱۳۰۳، ص ۷۱۸-۷۱۹، ۷۲۰-۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳-۷۲۴، ۷۲۵-۷۲۶، ۷۲۷-۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰-۷۳۱، ۷۳۲-۷۳۳، ۷۳۴-۷۳۵، ۷۳۶-۷۳۷، ۷۳۸-۷۳۹، ۷۴۰-۷۴۱، ۷۴۲-۷۴۳، ۷۴۴-۷۴۵، ۷۴۶-۷۴۷، ۷۴۸-۷۴۹، ۷۵۰-۷۵۱، ۷۵۲-۷۵۳، ۷۵۴-۷۵۵، ۷۵۶-۷۵۷، ۷۵۸-۷۵۹، ۷۶۰-۷۶۱، ۷۶۲-۷۶۳، ۷۶۴-۷۶۵، ۷۶۶-۷۶۷، ۷۶۸-۷۶۹، ۷۷۰-۷۷۱، ۷۷۲-۷۷۳، ۷۷۴-۷۷۵، ۷۷۶-۷۷۷، ۷۷۸-۷۷۹، ۷۸۰-۷۸۱، ۷۸۲-۷۸۳، ۷۸۴-۷۸۵، ۷۸۶-۷۸۷، ۷۸۸-۷۸۹، ۷۹۰-۷۹۱، ۷۹۲-۷۹۳، ۷۹۴-۷۹۵، ۷۹۶-۷۹۷، ۷۹۸-۷۹۹، ۸۰۰-۸۰۱، ۸۰۲-۸۰۳، ۸۰۴-۸۰۵، ۸۰۶-۸۰۷، ۸۰۸-۸۰۹، ۸۱۰-۸۱۱، ۸۱۲-۸۱۳، ۸۱۴-۸۱۵، ۸۱۶-۸۱۷، ۸۱۸-۸۱۹، ۸۲۰-۸۲۱، ۸۲۲-۸۲۳، ۸۲۴-۸۲۵، ۸۲۶-۸۲۷، ۸۲۸-۸۲۹، ۸۳۰-۸۳۱، ۸۳۲-۸۳۳، ۸۳۴-۸۳۵، ۸۳۶-۸۳۷، ۸۳۸-۸۳۹، ۸۴۰-۸۴۱، ۸۴۲-۸۴۳، ۸۴۴-۸۴۵، ۸۴۶-۸۴۷، ۸۴۸-۸۴۹، ۸۵۰-۸۵۱، ۸۵۲-۸۵۳، ۸۵۴-۸۵۵، ۸۵۶-۸۵۷، ۸۵۸-۸۵۹، ۸۶۰-۸۶۱، ۸۶۲-۸۶۳، ۸۶۴-۸۶۵، ۸۶۶-۸۶۷، ۸۶۸-۸۶۹، ۸۷۰-۸۷۱، ۸۷۲-۸۷۳، ۸۷۴-۸۷۵، ۸۷۶-۸۷۷، ۸۷۸-۸۷۹، ۸۸۰-۸۸۱، ۸۸۲-۸۸۳، ۸۸۴-۸۸۵، ۸۸۶-۸۸۷، ۸۸۸-۸۸۹، ۸۹۰-۸۹۱، ۸۹۲-۸۹۳، ۸۹۴-۸۹۵، ۸۹۶-۸۹۷، ۸۹۸-۸۹۹، ۹۰۰-۹۰۱، ۹۰۲-۹۰۳، ۹۰۴-۹۰۵، ۹۰۶-۹۰۷، ۹۰۸-۹۰۹، ۹۱۰-۹۱۱، ۹۱۲-۹۱۳، ۹۱۴-۹۱۵، ۹۱۶-۹۱۷، ۹۱۸-۹۱۹، ۹۲۰-۹۲۱، ۹۲۲-۹۲۳، ۹۲۴-۹۲۵، ۹۲۶-۹۲۷، ۹۲۸-۹۲۹، ۹۳۰-۹۳۱، ۹۳۲-۹۳۳، ۹۳۴-۹۳۵، ۹۳۶-۹۳۷، ۹۳۸-۹۳۹، ۹۴۰-۹۴۱، ۹۴۲-۹۴۳، ۹۴۴-۹۴۵، ۹۴۶-۹۴۷، ۹۴۸-۹۴۹، ۹۵۰-۹۵۱، ۹۵۲-۹۵۳، ۹۵۴-۹۵۵، ۹۵۶-۹۵۷، ۹۵۸-۹۵۹، ۹۶۰-۹۶۱، ۹۶۲-۹۶۳، ۹۶۴-۹۶۵، ۹۶۶-۹۶۷، ۹۶۸-۹۶۹، ۹۷۰-۹۷۱، ۹۷۲-۹۷۳، ۹۷۴-۹۷۵، ۹۷۶-۹۷۷، ۹۷۸-۹۷۹، ۹۸۰-۹۸۱، ۹۸۲-۹۸۳، ۹۸۴-۹۸۵، ۹۸۶-۹۸۷، ۹۸۸-۹۸۹، ۹۹۰-۹۹۱، ۹۹۲-۹۹۳، ۹۹۴-۹۹۵، ۹۹۶-۹۹۷، ۹۹۸-۹۹۹، ۱۰۰۰-۱۰۰۱، ۱۰۰۲-۱۰۰۳، ۱۰۰۴-۱۰۰۵، ۱۰۰۶-۱۰۰۷، ۱۰۰۸-۱۰۰۹، ۱۰۱۰-۱۰۱۱، ۱۰۱۲-۱۰۱۳، ۱۰۱۴-۱۰۱۵، ۱۰۱۶-۱۰۱۷، ۱۰۱۸-۱۰۱۹، ۱۰۲۰-۱۰۲۱، ۱۰۲۲-۱۰۲۳، ۱۰۲۴-۱۰۲۵، ۱۰۲۶-۱۰۲۷، ۱۰۲۸-۱۰۲۹، ۱۰۳۰-۱۰۳۱، ۱۰۳۲-۱۰۳۳، ۱۰۳۴-۱۰۳۵، ۱۰۳۶-۱۰۳۷، ۱۰۳۸-۱۰۳۹، ۱۰۴۰-۱۰۴۱، ۱۰۴۲-۱۰۴۳، ۱۰۴۴-۱۰۴۵، ۱۰۴۶-۱۰۴۷، ۱۰۴۸-۱۰۴۹، ۱۰۵۰-۱۰۵۱، ۱۰۵۲-۱۰۵۳، ۱۰۵۴-۱۰۵۵، ۱۰۵۶-۱۰۵۷، ۱۰۵۸-۱۰۵۹، ۱۰۶۰-۱۰۶۱، ۱۰۶۲-۱۰۶۳، ۱۰۶۴-۱۰۶۵، ۱۰۶۶-۱۰۶۷، ۱۰۶۸-۱۰۶۹، ۱۰۷۰-۱۰۷۱، ۱۰۷۲-۱۰۷۳، ۱۰۷۴-۱۰۷۵، ۱۰۷۶-۱۰۷۷، ۱۰۷۸-۱۰۷۹، ۱۰۸۰-۱۰۸۱، ۱۰۸۲-۱۰۸۳، ۱۰۸۴-۱۰۸۵، ۱۰۸۶-۱۰۸۷، ۱۰۸۸-۱۰۸۹، ۱۰۹۰-۱۰۹۱، ۱۰۹۲-۱۰۹۳، ۱۰۹۴-۱۰۹۵، ۱۰۹۶-۱۰۹۷، ۱۰۹۸-۱۰۹۹، ۱۱۰۰-۱۱۰۱، ۱۱۰۲-۱۱۰۳، ۱۱۰۴-۱۱۰۵، ۱۱۰۶-۱۱۰۷، ۱۱۰۸-۱۱۰۹، ۱۱۱۰-۱۱۱۱، ۱۱۱۲-۱۱۱۳، ۱۱۱۴-۱۱۱۵، ۱۱۱۶-۱۱۱۷، ۱۱۱۸-۱۱۱۹، ۱۱۲۰-۱۱۲۱، ۱۱۲۲-۱۱۲۳، ۱۱۲۴-۱۱۲۵، ۱۱۲۶-۱۱۲۷، ۱۱۲۸-۱۱۲۹، ۱۱۳۰-۱۱۳۱، ۱۱۳۲-۱۱۳۳، ۱۱۳۴-۱۱۳۵، ۱۱۳۶-۱۱۳۷، ۱۱۳۸-۱۱۳۹، ۱۱۴۰-۱۱۴۱، ۱۱۴۲-۱۱۴۳، ۱۱۴۴-۱۱۴۵، ۱۱۴۶-۱۱۴۷، ۱۱۴۸-۱۱۴۹، ۱۱۵۰-۱۱۵۱، ۱۱۵۲-۱۱۵۳، ۱۱۵۴-۱۱۵۵، ۱۱۵۶-۱۱۵۷، ۱۱۵۸-۱۱۵۹، ۱۱۶۰-۱۱۶۱، ۱۱۶۲-۱۱۶۳، ۱۱۶۴-۱۱۶۵، ۱۱۶۶-۱۱۶۷، ۱۱۶۸-۱۱۶۹، ۱۱۷۰-۱۱۷۱، ۱۱۷۲-۱۱۷۳، ۱۱۷۴-۱۱۷۵، ۱۱۷۶-۱۱۷۷، ۱۱۷۸-۱۱۷۹، ۱۱۸۰-۱۱۸۱، ۱۱۸۲-۱۱۸۳، ۱۱۸۴-۱۱۸۵، ۱۱۸۶-۱۱۸۷، ۱۱۸۸-۱۱۸۹، ۱۱۹۰-۱۱۹۱، ۱۱۹۲-۱۱۹۳، ۱۱۹۴-۱۱۹۵، ۱۱۹۶-۱۱۹۷، ۱۱۹۸-۱۱۹۹، ۱۲۰۰-۱۲۰۱، ۱۲۰۲-۱۲۰۳، ۱۲۰۴-۱۲۰۵، ۱۲۰۶-۱۲۰۷، ۱۲۰۸-۱۲۰۹، ۱۲۱۰-۱۲۱۱، ۱۲۱۲-۱۲۱۳، ۱۲۱۴-۱۲۱۵، ۱۲۱۶-۱۲۱۷، ۱۲۱۸-۱۲۱۹، ۱۲۲۰-۱۲۲۱، ۱۲۲۲-۱۲۲۳، ۱۲۲۴-۱۲۲۵، ۱۲۲۶-۱۲۲۷، ۱۲۲۸-۱۲۲۹، ۱۲۳۰-۱۲۳۱، ۱۲۳۲-۱۲۳۳، ۱۲۳۴-۱۲۳۵، ۱۲۳۶-۱۲۳۷، ۱۲۳۸-۱۲۳۹، ۱۲۴۰-۱۲۴۱، ۱۲۴۲-۱۲۴۳، ۱۲۴۴-۱۲۴۵، ۱۲۴۶-۱۲۴۷، ۱۲۴۸-۱۲۴۹، ۱۲۵۰-۱۲۵۱، ۱۲۵۲-۱۲۵۳، ۱۲۵۴-۱۲۵۵، ۱۲۵۶-۱۲۵۷، ۱۲۵۸-۱۲۵۹، ۱۲۶۰-۱۲۶۱، ۱۲۶۲-۱۲۶۳، ۱۲۶۴-۱۲۶۵، ۱۲۶۶-۱۲۶۷، ۱۲۶۸-۱۲۶۹، ۱۲۷۰-۱۲۷۱، ۱۲۷۲-۱۲۷۳، ۱۲۷۴-۱۲۷۵، ۱۲۷۶-۱۲۷۷، ۱۲۷۸-۱۲۷۹، ۱۲۸۰-۱۲۸۱، ۱۲۸۲-۱۲۸۳، ۱۲۸۴-۱۲۸۵، ۱۲۸۶-۱۲۸۷، ۱۲۸۸-۱۲۸۹، ۱۲۹۰-۱۲۹۱، ۱۲۹۲-۱۲۹۳، ۱۲۹۴-۱۲۹۵، ۱۲۹۶-۱۲۹۷، ۱۲۹۸-۱۲۹۹، ۱۳۰۰-۱۳۰۱، ۱۳۰۲-۱۳۰۳، ۱۳۰۴-۱۳۰۵، ۱۳۰۶-۱۳۰۷، ۱۳۰۸-۱۳۰۹، ۱۳۱۰-۱۳۱۱، ۱۳۱۲-۱۳۱۳، ۱۳۱۴-۱۳۱۵، ۱۳۱۶-۱۳۱۷، ۱۳۱۸-۱۳۱۹، ۱۳۲۰-۱۳۲۱، ۱۳۲۲-۱۳۲۳، ۱۳۲۴-۱۳۲۵، ۱۳۲۶-۱۳۲۷، ۱۳۲۸-۱۳۲۹، ۱۳۳۰-۱۳۳۱، ۱۳۳۲-۱۳۳۳، ۱۳۳۴-۱۳۳۵، ۱۳۳۶-۱۳۳۷، ۱۳۳۸-۱۳۳۹، ۱۳۴۰-۱۳۴۱، ۱۳۴۲-۱۳۴۳، ۱۳۴۴-۱۳۴۵، ۱۳۴۶-۱۳۴۷، ۱۳۴۸-۱۳۴۹، ۱۳۵۰-۱۳۵۱، ۱۳۵۲-۱۳۵۳، ۱۳۵۴-۱۳۵۵، ۱۳۵۶-۱۳۵۷، ۱۳۵۸-۱۳۵۹، ۱۳۶۰-۱۳۶۱، ۱۳۶۲-۱۳۶۳، ۱۳۶۴-۱۳۶۵، ۱۳۶۶-۱۳۶۷، ۱۳۶۸-۱۳۶۹، ۱۳۷۰-۱۳۷۱، ۱۳۷۲-۱۳۷۳، ۱۳۷۴-۱۳۷۵، ۱۳۷۶-۱۳۷۷، ۱۳۷۸-۱۳۷۹، ۱۳۸۰-۱۳۸۱، ۱۳۸۲-۱۳۸۳، ۱۳۸۴-۱۳۸۵، ۱۳۸۶-۱۳۸۷، ۱۳۸۸-۱۳۸۹، ۱۳۹۰-۱۳۹۱، ۱۳۹۲-۱۳۹۳، ۱۳۹۴-۱۳۹۵، ۱۳۹۶-۱۳۹۷، ۱۳۹۸-۱۳۹۹، ۱۴۰۰-۱۴۰۱، ۱۴۰۲-۱۴۰۳، ۱۴۰۴-۱۴۰۵، ۱۴۰۶-۱۴۰۷، ۱۴۰۸-۱۴۰۹، ۱۴۱۰-۱۴۱۱، ۱۴۱۲-۱۴۱۳، ۱۴۱۴-۱۴۱۵، ۱۴۱۶-۱۴۱۷، ۱۴۱۸-۱۴۱۹، ۱۴۲۰-۱۴۲۱، ۱۴۲۲-۱۴۲۳، ۱۴۲۴-۱۴۲۵، ۱۴۲۶-۱۴۲۷، ۱۴۲۸-۱۴۲۹، ۱۴۳۰-۱۴۳۱، ۱۴۳۲-۱۴۳۳، ۱۴۳۴-۱۴۳۵، ۱۴۳۶-۱۴۳۷، ۱۴۳۸-۱۴۳۹، ۱۴۴۰-۱۴۴۱، ۱۴۴۲-۱۴۴۳، ۱۴۴۴-۱۴۴۵، ۱۴۴۶-۱۴۴۷، ۱۴۴۸-۱۴۴۹، ۱۴۵۰-۱۴۵۱، ۱۴۵۲-۱۴۵۳، ۱۴۵۴-۱۴۵۵، ۱۴۵۶-۱۴۵۷، ۱۴۵۸-۱۴۵۹، ۱۴۶۰-۱۴۶۱، ۱۴۶۲-۱۴۶۳، ۱۴۶۴-۱۴۶۵، ۱۴۶۶-۱۴۶۷، ۱۴۶۸-۱۴۶۹، ۱۴۷۰-۱۴۷۱، ۱۴۷۲-۱۴۷۳، ۱۴۷۴-۱۴۷۵، ۱۴۷۶-۱۴۷۷، ۱۴۷۸-۱۴۷۹، ۱۴۸۰-۱۴۸۱، ۱۴۸۲-۱۴۸۳، ۱۴۸۴-۱۴۸۵، ۱۴۸۶-۱۴۸۷، ۱۴۸۸-۱۴۸۹، ۱۴۹۰-۱۴۹۱، ۱۴۹۲-۱۴۹۳، ۱۴۹۴-۱۴۹۵، ۱۴۹۶-۱۴۹۷، ۱۴۹۸-۱۴۹۹، ۱۵۰۰-۱۵۰۱، ۱۵۰۲-۱۵۰۳، ۱۵۰۴-۱۵۰۵، ۱۵۰۶-۱۵۰۷، ۱۵۰۸-۱۵۰۹، ۱۵۱۰-۱۵۱۱، ۱۵۱۲-۱۵۱۳، ۱۵۱۴-۱۵۱۵، ۱۵۱۶-۱۵۱۷، ۱۵۱۸-۱۵۱۹، ۱۵۲۰-۱۵۲۱، ۱۵۲۲-۱۵۲۳، ۱۵۲۴-۱۵۲۵، ۱۵۲۶-۱۵۲۷، ۱۵۲۸-۱۵۲۹، ۱۵۳۰-۱۵۳۱، ۱۵۳۲-۱۵۳۳، ۱۵۳۴-۱۵۳۵، ۱۵۳۶-۱۵۳۷، ۱۵۳۸-۱۵۳۹، ۱۵۴۰-۱۵۴۱، ۱۵۴۲-۱۵۴۳، ۱۵۴۴-۱۵۴۵، ۱۵۴۶-۱۵۴۷، ۱۵۴۸-۱۵۴۹، ۱۵۵۰-۱۵۵۱، ۱۵۵۲-۱۵۵۳، ۱۵۵۴-۱۵۵۵، ۱۵۵۶-۱۵۵۷، ۱۵۵۸-۱۵۵۹، ۱۵۶۰-۱۵۶۱، ۱۵۶۲-۱۵۶۳، ۱۵۶۴-۱۵۶۵، ۱۵۶۶-۱۵۶۷، ۱۵۶۸-۱۵۶۹، ۱۵۷۰-۱۵۷۱، ۱۵۷۲-۱۵۷۳، ۱۵۷۴-۱۵۷۵، ۱۵۷۶-۱۵۷۷، ۱۵۷۸-۱۵۷۹، ۱۵۸۰-۱۵۸۱، ۱۵۸۲-۱۵۸۳، ۱۵۸۴-۱۵۸۵، ۱۵۸۶-۱۵۸۷، ۱۵۸۸-۱۵۸۹، ۱۵۹۰-۱۵۹۱، ۱۵۹۲-۱۵۹۳، ۱۵۹۴-۱۵۹۵، ۱۵۹۶-۱۵۹۷، ۱۵۹۸-۱۵۹۹، ۱۶۰۰-۱۶۰۱، ۱۶۰۲-۱۶۰۳، ۱۶۰۴-۱۶۰۵، ۱۶۰۶-۱۶۰۷، ۱۶۰۸-۱۶۰۹، ۱۶۱۰-۱۶۱۱، ۱۶۱۲-۱۶۱۳، ۱۶۱۴-۱۶۱۵، ۱۶۱۶-۱۶۱۷، ۱۶۱۸-۱۶۱۹، ۱۶۲۰-۱۶۲۱، ۱۶۲۲-۱۶۲۳، ۱۶۲۴-۱۶۲۵، ۱۶۲۶-۱۶۲۷، ۱۶۲۸-۱۶۲۹، ۱۶۳۰-۱۶۳۱، ۱۶۳۲-۱۶۳۳، ۱۶۳۴-۱۶۳۵، ۱۶۳۶-۱۶۳۷، ۱۶۳۸-۱۶۳۹، ۱۶۴۰-۱۶۴۱، ۱۶۴۲-۱۶۴۳، ۱۶۴۴-۱۶۴۵، ۱۶۴۶-۱۶۴۷، ۱۶۴۸-۱۶۴۹، ۱۶۵۰-۱۶۵۱، ۱۶۵۲-۱۶۵۳، ۱۶۵۴-۱۶۵۵، ۱۶۵۶-۱۶۵۷، ۱۶۵۸-۱۶۵۹، ۱۶۶۰-۱۶۶۱، ۱۶۶۲-۱۶۶۳، ۱۶۶۴-۱۶۶۵، ۱۶۶۶-۱۶۶۷، ۱۶۶۸-۱۶۶۹، ۱۶۷۰-۱۶۷۱، ۱۶۷۲-۱۶۷۳، ۱۶۷۴-۱۶۷۵، ۱۶۷۶-۱۶۷۷، ۱۶۷۸-۱۶۷۹، ۱۶۸۰-۱۶۸۱، ۱۶۸۲-۱۶۸۳، ۱۶۸۴-۱۶۸۵، ۱۶۸۶-۱۶۸۷، ۱۶۸۸-۱۶۸۹، ۱۶۹۰-۱۶۹۱، ۱۶۹۲-۱۶۹۳، ۱۶۹۴-۱۶۹۵، ۱۶۹۶-۱۶۹۷، ۱۶۹۸-۱۶۹۹، ۱۷۰۰-۱۷۰۱، ۱۷۰۲-۱۷۰۳، ۱۷۰۴-۱۷۰۵، ۱۷۰۶-۱۷۰۷، ۱۷۰۸-۱۷۰۹، ۱۷۱۰-۱۷۱۱، ۱۷۱۲-۱۷۱۳، ۱۷۱۴-۱۷۱۵، ۱۷۱۶-۱۷۱۷، ۱۷۱۸-۱۷۱۹، ۱۷۲۰-۱۷۲۱، ۱۷۲۲-۱۷۲۳، ۱۷۲۴-۱۷۲۵، ۱۷۲۶-۱۷۲۷، ۱۷۲۸-۱۷۲۹، ۱۷۳۰-۱۷۳۱، ۱۷۳۲-۱۷۳۳، ۱۷۳۴-۱۷۳۵، ۱۷۳۶-۱۷۳۷، ۱۷۳۸-۱۷۳۹، ۱۷۴۰-۱۷۴۱، ۱۷۴۲-۱۷۴۳، ۱۷۴۴-۱۷۴۵، ۱۷۴۶-۱۷۴۷، ۱۷۴۸-۱۷۴۹، ۱۷۵۰-۱۷۵۱، ۱۷۵۲-۱۷۵۳، ۱۷۵۴-۱۷۵۵، ۱۷۵۶-۱۷۵۷، ۱۷۵۸-۱۷۵۹، ۱۷۶۰-۱۷۶۱، ۱۷۶۲-۱۷۶۳، ۱۷۶۴-۱۷۶۵، ۱۷۶۶-۱۷۶۷، ۱۷۶۸-۱۷۶۹، ۱۷۷۰-۱۷۷۱، ۱۷۷۲-۱۷۷۳، ۱۷۷۴-۱۷۷۵، ۱۷۷۶-۱۷۷۷، ۱۷۷۸-۱۷۷۹، ۱۷۸۰-۱۷۸۱، ۱۷۸۲-۱۷۸۳، ۱۷۸۴-۱۷۸۵، ۱۷۸۶-۱۷۸۷، ۱۷۸۸-۱۷۸۹، ۱۷۹۰-۱۷۹۱، ۱۷۹۲-۱۷۹۳، ۱۷۹۴-۱۷۹۵، ۱۷۹۶-۱۷۹۷، ۱۷۹۸-۱۷۹۹، ۱۸۰۰-۱۸۰۱، ۱۸۰۲-۱۸۰۳، ۱۸۰۴-۱۸۰۵، ۱۸۰۶-۱۸۰۷، ۱۸۰۸-۱۸۰۹، ۱۸۱۰-۱۸۱۱، ۱۸۱۲-۱۸۱۳، ۱۸۱۴-۱۸۱۵، ۱۸۱۶-۱۸۱۷، ۱۸۱۸-۱۸۱۹، ۱۸۲۰-۱۸۲۱، ۱۸۲۲-۱۸۲۳، ۱۸۲۴-۱۸۲۵، ۱۸۲۶-۱۸۲۷، ۱۸۲۸-۱۸۲۹، ۱۸۳۰-۱۸۳۱، ۱۸۳۲-۱۸۳۳، ۱۸۳۴-۱۸۳۵، ۱۸۳۶-۱۸۳۷، ۱۸۳۸-۱۸۳۹، ۱۸۴۰-۱۸۴۱، ۱۸۴۲-۱۸۴۳، ۱۸۴۴-۱۸۴۵، ۱۸۴۶-۱۸۴۷، ۱۸۴۸-۱۸۴۹، ۱۸۵۰-۱۸۵۱، ۱۸۵۲-۱۸۵۳، ۱۸۵۴-۱۸۵۵، ۱۸۵۶-۱۸۵۷، ۱۸۵۸-۱۸۵۹، ۱۸۶۰-۱۸۶۱، ۱۸۶۲-۱۸۶۳، ۱۸۶۴-۱۸۶۵، ۱۸۶۶-۱۸۶۷، ۱۸۶۸-۱۸۶۹، ۱۸۷۰-۱۸۷۱، ۱۸۷۲-۱۸۷۳، ۱۸۷۴-۱۸۷۵، ۱۸۷۶-۱۸۷۷، ۱۸۷۸-۱۸۷۹، ۱۸۸۰-۱۸۸۱، ۱۸۸۲-۱۸۸۳، ۱۸۸۴-۱۸۸۵، ۱۸۸۶-۱۸۸۷، ۱۸۸۸-۱۸۸۹، ۱۸۹۰-۱۸۹۱، ۱۸۹۲-۱۸۹۳، ۱۸۹۴-۱۸۹۵، ۱۸۹۶-۱۸۹۷، ۱۸۹۸-۱۸۹۹، ۱۹۰۰-۱۹۰۱، ۱۹۰۲-۱۹۰۳، ۱۹۰۴-۱۹۰۵، ۱۹۰۶-۱۹۰۷، ۱۹۰۸-۱۹۰۹، ۱۹۱۰-۱۹۱۱، ۱۹۱۲-۱۹۱۳، ۱۹۱۴-۱۹۱۵، ۱۹۱۶-۱۹۱۷، ۱۹۱۸-۱۹۱۹، ۱۹۲۰-۱۹۲۱، ۱۹۲۲-۱۹۲۳، ۱۹۲۴-۱۹۲۵، ۱۹۲۶-۱۹۲۷، ۱۹۲۸-۱۹۲۹، ۱۹۳۰-۱۹۳۱، ۱۹۳۲-۱۹۳۳، ۱۹۳۴-۱۹۳۵، ۱۹۳۶-۱۹۳۷، ۱۹۳۸-۱۹۳۹، ۱۹۴۰-۱۹۴۱، ۱۹۴۲-۱۹۴۳، ۱۹۴۴-۱۹۴۵، ۱۹۴۶-۱۹۴۷، ۱۹۴۸-۱۹۴۹، ۱۹۵۰-۱۹۵۱، ۱۹۵۲-۱۹۵۳، ۱۹۵۴-۱۹۵۵، ۱۹۵۶-۱۹۵۷، ۱۹۵۸-۱۹۵۹، ۱۹۶۰-۱۹۶۱، ۱۹۶۲-۱۹۶۳، ۱۹۶۴-۱۹۶۵، ۱۹۶۶-۱۹۶۷، ۱۹۶۸-۱۹۶۹، ۱۹۷۰-۱۹۷۱، ۱۹۷۲-۱۹۷۳، ۱۹۷۴-۱۹۷۵، ۱۹۷۶-۱۹۷۷، ۱۹۷۸-۱۹۷۹، ۱۹۸۰-۱۹۸۱، ۱۹۸۲-۱۹۸۳، ۱۹۸۴-۱۹۸*

17 касид (603 бейта), 196 газелей (1214 бейтов), 8 кит'а и отдельные бейты (45 бейтов), 68 руб'а'и (136 бейтов).

Выше отмечалось, что среди своих источников Вахид Дастгирди указывает и "Сафйна" Мухаммада 'Али 'Са'иба, которое он приобрел около 1930 г. Са'ид Нафис, по всей видимости, не располагал списком этой антологии - в перечне источников она не названа. Хотя В. Дастгирди в двенадцати случаях указывает на стихи Низами, извлеченные им из "Сафйна", однако на основании этих ссылок мы не можем составить себе точное представление о количестве бейтов Низами у 'Са'иба. Поэтому, учитывая интерес, который вызывается каждым дошедшим до нас стихотворением, связанным с именем Низами, а также то обстоятельство, что эти стихи отобрал и включил в свою антологию не просто любитель и ценитель поэзии, а превосходный поэт и тонкий знаток наследия своих предшественников, представляется целесообразным ознакомить с этими стихами более широкий круг исследователей.

Мухаммад 'Али ибн 'Абд ар-Рахим 'Са'иб¹⁴ родился ок. 1010/1601 г. в Тебризе в семье купца, вскоре после рождения сына переехавшего в Исфахан по приказу 'Аббаса I (995-1038/1587-1629). Поэтому источники и расходятся в указании нисбы 'Са'иба, называя ее либо Табризи, либо Исфахани. Поэтическому мастерству он обучался у поэтов Шараф ад-дина Хасана Исфахани, имевшего литературное имя Шифа'и (ум. 1047/1637-38), и Руки ад-дина Мас'уда Кашани, носившего литературное имя Масих и известного также как Хаким Рукна (ум. 1066/1656). Согласно сообщению Тахира Нафсабиди, 'Са'иб особенно любил стихи последнего и в его личной библиотеке насчитывалось десять списков дивана этого поэта¹⁵. Около 1037/

¹⁴ Сведения о 'Са'ибе приводятся во многих биографических и исторических источниках. Неполный перечень их (16) см.:

ع. غياثي، فرهنگ سخنوران، تبريز، آبانماه ۱۳۴۰، ص ۳۲۹ - ۳۳۰.
Мы располагали шестью источниками, которые отмечены у Хайямпура, а также списком Музакир ал-асхаб - тазкира, составленным в Средней Азии в 1112/1700 г. Мухаммадом-Балик Малиха Самарканди (фотокопией списка из собрания АН ТаджССР, хранящейся в Государственном Эрмитаже). Кроме того, были использованы также следующие труды:

شعر العجم يا تاريخ شعرا وادبيات ايران تاليف شبلي نصافي، جلد ۳، تهران ۱۳۲۴، ص ۱۰۹-۱۱۰

صائب (ش) (Шибли Ну'манни) (далее - Шибли Ну'манни)
تبریزی تالیف محمد شهید خواجه، المبین روابط فرهنگ ایران با اتحاد شوروی، ۱۳۲۰ (далее - Шахид Нурани)

محمد خان تربیت، دانشمندان آذربایجان، تهران، ۱۳۱۴، ص ۲۱۷-۲۲۶
(далее - Тарбият, Данишмандан).

¹⁵ تذکره نصرآبادی تالیف میرزا محمد طاهر نصرآبادی اصفهانی ...
۲۱۴ (далее - Насрабади).

1628 г. Ҷа'иб выехал в Индию, совершив перед этим паломничество к "святым местам" в Мекку и Медину, а затем в Мешхед. При дворе Великих Моголов он приобрел большую известность и славу, и спустя шесть лет, около 1043/1633 г. он приехал в Иран, куда возвратился якобы по настоянию отца, проделавшего для этого путешествие в Индию.

В Иране он обосновался при дворе Аббаса II (1052-1077/1642-1666), который высоко ценил его поэтическое мастерство и даровал ему звание "царя поэтов". При Сулаймāне (1077-1105/1666-1694) Ҷа'иб при дворе почти не бывал вследствие весьма прохладного отношения к нему шаха. Из Ирана он более не выезжал, но неоднократно предпринимал поездки по стране и посетил многие города и провинции страны. Умер Ҷа'иб в Исфахане в 1081/1670 г.¹⁶, могила его находится в саду принадлежавшего ему дома, она была определена в 1938 г.¹⁷

Годы, проведенные в Индии, где поэт познакомился с другим укладом жизни и иным бытом, с богатой красками и разнообразием природой, с самобытной и незнакомой ему культурой, не прошли для него бесследно. Изысканность же и утонченность образов, замысловатость и манерность аллегорий и сравнений, которыми пользовались поэты, творившие при дворе Великих Моголов, не могли не оказать на творчество Ҷа'иба ощутимого влияния. Он уехал из Ирана молодым

¹⁶ Эту дату приводит в виде хронограммы (Ҷа'иб вафāt йафт) младший современник поэта Мухаммад-Афзал Сархуш в сочинении "Калимāt аш-шу'арā" (рук. ИВАН СССР, шифр В 112, л.366 - см. Н.Д.М и к л у х о - М а к л а й, Описание таджикских и персидских рукописей Института народов Азии, вып.2, М., 1961, №106). Другой современник Ҷа'иба, автор тазкира "Музакир ал-асхаб" Мухаммад-Бадӣ Малӣхā, приводит иную дату - 1087/1676-77 г. (см. отмеченную выше фотокопию, стр. 349). Малӣхā, посетивший в 1090/1679-80 г. Исфахан, детально описал в своем труде могилу поэта и место, где она расположена, а также привел стихи, выбитые на камне. Несомненно, дату смерти он заимствовал из надписи на могильной плите. Это предположение подтверждается сообщениями, появившимися в 1938 г., в которых помимо стихов, приведенных еще Малӣхā, приводится и надпись. Следует отметить, что она не содержит указания на год смерти Ҷа'иба, в ней только фиксируется, что в месяце джумада I 1087/сентябрь-октябрь 1676 г. она была завершена Мухаммад-Салихом (فردا شهر جمادا اول سنه ۱۰۸۷ قمر محمد صالح). Таким образом, надпись не дает основания утверждать, что Ҷа'иб скончался в указанном году, вывод же напрашивается сам собой: в сентябре-октябре 1676 г. Ҷа'иб уже не было в живых.

¹⁷ عباسى اديب و خوشنوى اصفهانى، قبر صايب تبريزى، - ارضان، سال ۱۹ (۱۳۱۷)، ش ۴، ص ۲۵۹-۲۶۰؛ ابراهيم منديري، مقبره صايب تبريزى، ص ۲۶۱-۲۷۱؛ اميرى فيروزكوهى، مکتوب، ش ۵-۶، ص ۳۲۸-۳۴۰.
В первых двух заметках приведена надпись, отмеченная в прим.16.

и талантливым поэтом-учеником, а возвратился зрелым поэтом со своей, присущей только ему манерой, в которой удачно сочетались особенности индийского стиля с канонами классической персидской поэзии. Именно это придает "газелям" Са'иба особое изящество и плавность, отличающие его стихи от стихов других современных ему поэтов¹⁸. Следует заметить, что уже в период своего ученичества Са'иб был подготовлен к восприятию индийского стиля поэзией своих учителей — Хакима Рукна и Шифа'и. Кроме того, этот стиль получил к тому времени распространение в Иране, и Са'иб, который вращался в поэтическом кругу Исфахана, естественно, был знаком с ним. "Диван" Са'иба¹⁹, главным образом стихи, которые были написаны через некоторое время после возвращения поэта из Индии, показывает, что, видимо, его не вполне удовлетворял тот полный излишней сложности, витиеватости и цветистости стиль, который развивали в своих стихах сначала Урфи, а затем его последователь Назир. Он стоял "ближе к жизни, чем его современники"²⁰.

Тот же диван раскрывает нам поэтические симпатии поэта. Са'иб привлекало к себе творчество Джалал ад-дина Руми, Хафиза, Назира, Джалала Асира, Зухури, т.е. творчество классиков и наиболее ярких представителей индийского стиля. С особенным уважением и любовью он относился к Хафизу.

Наследие поэта весьма велико и, по мнению Мухаммад-хана Тарбийата, составляет внушительную цифру — почти 300 тыс. бейтов²¹, из которых приблизительно половина приходится на газели, лучше всего удававшиеся поэту. Индийский историк персидской литературы Шибли Ну'мани следующими словами открывает главу своего труда, посвященную Са'ибу: "Поэзия в Иране начинается с Рудаки и заканчивается на мирзе Са'ибе"²².

¹⁸ А.Г.М и р з о е в, Сайидо Насафи и его место в истории таджикской литературы, Сталинабад, 1954, стр. 52.

¹⁹ *کلمات صایب تبریزی از روی نسخه خطی که خود شاعر تصحیح نموده است مقدمه و شرح حال بقای امیری فیروزکوهی، چاپ دوم، [تهران] ۱۳۲۶.* (далее — А м и р и ф и р у з к у х и, Куллият).

²⁰ А.Г.М и р з о е в, Сайидо Насафи..., стр. 158.

²¹ *محمد علی تربیت، یکصد و پنجاه مختصر از قرن هادبعشره-ارمغان، سال ۱۳۰۷-۱۳۱۱.* Видимо, число бейтов, написанных Са'ибом, завышено весьма основательно Мухаммадом Тарбийатом; большинство источников сходится на цифре 120-150 тысяч бейтов.

²² Ш и б л и Н у с м а н и, стр. 158.

Выше уже отмечалось, что Мухаммад 'Али Сә'иб в своих путешествиях повидал многие страны и города. Он посетил Мекку и Медину; Кербелу, Неджеф, Конью и Стамбул; Герат, Кандахар и Кабул; Лахор, Акбарабад (Дели) и Бурханпур; Декан и Кашмир; Тебриз, Ардебиль, Казвин, Кум, Йезд, Кашан, Фарахабад, Мешхед, Нишапур и другие города Ирана. Повсюду он встречался с государственными деятелями и чиновниками, литераторами и поэтами, придворными и купцами, библиофилами и книготорговцами. По мере роста его известности и славы как поэта перед ним шире раскрывались двери частных библиотек и собраний, ему охотнее предоставляли возможность познакомиться с редкими списками дīvāнов и тазкира, с древними сборниками и альбомами. Сә'иб делал выписки из рукописей, записывал со слов самих поэтов их произведения или же произведения их учителей. Результатом этой работы явился альбом-антология "Сафйна-йи Сә'иб", который он собирал в течение длительного времени²³ и который, видимо, пополнял до конца своей жизни. Сборник заключал в себе главным образом начальные (магла^с) и конечные (макта^с) бейты многих полюбившихся ему газелей и касид, а также рубә'и, кит'а, отдельные стихотворения и фрагменты из месневи почти восьмисот поэтов, писавших на персидском языке, — со времени Рӯдакӣ до времени самого составителя. Всего в "Сафйна" вошло около 25 тыс. бейтов, в том числе 5 тыс. бейтов избранных стихов Сә'иба. Естественно, что антология столь известного поэта и знатока поэзии предшественников привлекла внимание составителей тазкира, которые неоднократно обращались к нему. В качестве примера можно указать на "Тазкира" Тәхира Насрәбәдӣ и "Рийәз аш-шу'арә" Вәлиха Дәғистәнӣ²⁴.

Судя по отдельным замечаниям в работах и статьях Шиблӣ Ну'манӣ²⁵, Ваҳид Дастгирдӣ²⁶, Мухаммад-хана Тарбийата²⁷, Амӣрӣ Фирӯзкухи²⁸ и Мухаммад-Шахид Нурә'и²⁹, "Сафйна" дошла до нас, по-

²³ Судя по цитатам, которые приводит Сә'иб из произведений своих современников, "Сафйна" он начал собирать в 30-х годах ХУП в.; также سفينهء صايبء ارضانء سال ۱۲ (۱۳۱۰) ش ۱ ص ۳۳

²⁴ Последнего указывает Шиблӣ Ну'манӣ (стр. 168).

²⁵ Ш и б л и Н у ' м а н и, стр. 168.

²⁶ В а х и д Д а с т г и р д и, Ганджйна, стр. 107; см. также стр. 8, прим. 4.

²⁷ Т а р б и я т, Дәнишмандән, стр. 217; см. также стр. 13, прим. 21.

²⁸ А м и р и Ф и р у з к у х и, Куллййәт, стр. 31-32.

²⁹ Ш а х и д Н у р а ' и, стр. 54.

видимому, в трех списках. Один список, представляющий собой копию с автографа Са'иба и переписанный в 1087/1676-77 г. Арифом Табризи, личным каллиграфом и другом поэта, находился в личной библиотеке Вахид Дастгирди; второй принадлежал Шибли Ну'мани; о третьем сообщает Назир Ахмад³⁰. Дальнейшая судьба всех отмеченных списков нам неизвестна³¹.

Значение этого памятника хорошо понимал Вахид Дастгирди, и на страницах журнала "Армаган", в отделе "Произведения классиков", он время от времени публиковал редкие стихотворения персидских поэтов, извлеченные из "Сафина"³², среди которых им была опубликована и касида Низами³³.

Еще один список этого редкого сочинения был недавно установлен в собрании персидских и таджикских рукописей Института востоковедения АН СССР³⁴. К сожалению, отсутствие начала и конца, наличие лакун несколько снижают его ценность. Список А 688 (старый шифр Nov 139) из коллекции, собранной в Бухаре в 1915 г. В.А.Ивановым, содержит свыше 12 500 бейтов 509 поэтов - от современников Рудаки до современников Са'иба. Рукопись переписана, видимо, в самом начале XVIII в. (во всяком случае, не позднее 13 джумада I 1136/28 января 1725 г. - см. приписку на л.84а) в Индии, судя по бумаге, почерку и внешнему оформлению, и имеет характерную для поэтических сборников форму альбома, размер которого по горизонтали превышает размер по вертикали. Текст писан индийским насталиком с элементами шекесте, в три колонки на странице, по восемнадцать строк (в среднем) в каждой, заключен в рамку из узкой полосы зеленого цвета; колонки разделяются линиями желтого цвета. 232 листа; размер листа

³⁰ Nazir Ahmad, Notes..., № 99.

³¹ Издателю "Куллийат" Амири Фирӯзкухи известен только список Дастгирди (см.: А м и р и Ф и р у з к у х и, Куллийат, стр.31).

³² К сожалению, мы не располагали полным комплектом журнала, поэтому ниже следующий перечень может оказаться неполным:
 ارغوان، سال ۱۱ (۱۳۰۹)، ش ۱۲، ص ۱۵۷-۱۵۹؛ سال ۱۲ (۱۳۱۰)، ش ۱، ص ۳۳-۳۸؛ ش ۲، ص ۲۴۱-۲۴۲؛ ش ۳، ص ۲۷۰-۲۷۱؛ ش ۴، ص ۲۹۲-۲۹۳؛ ش ۵، ص ۳۱۰-۳۱۱؛ ش ۶، ص ۳۳۰-۳۳۱؛ ش ۷، ص ۳۵۰-۳۵۱؛ ش ۸، ص ۳۷۰-۳۷۱؛ ش ۹، ص ۳۹۰-۳۹۱؛ ش ۱۰، ص ۴۱۰-۴۱۱؛ ش ۱۱، ص ۴۳۰-۴۳۱؛ ش ۱۲، ص ۴۵۰-۴۵۱؛ ش ۱۳، ص ۴۷۰-۴۷۱؛ ش ۱۴، ص ۴۹۰-۴۹۱؛ ش ۱۵، ص ۵۱۰-۵۱۱؛ ش ۱۶، ص ۵۳۰-۵۳۱؛ ش ۱۷، ص ۵۵۰-۵۵۱؛ ش ۱۸، ص ۵۷۰-۵۷۱؛ ش ۱۹، ص ۵۹۰-۵۹۱؛ ش ۲۰، ص ۶۱۰-۶۱۱؛ ش ۲۱، ص ۶۳۰-۶۳۱؛ ش ۲۲، ص ۶۵۰-۶۵۱؛ ش ۲۳، ص ۶۷۰-۶۷۱؛ ش ۲۴، ص ۶۹۰-۶۹۱؛ ش ۲۵، ص ۷۱۰-۷۱۱؛ ش ۲۶، ص ۷۳۰-۷۳۱؛ ش ۲۷، ص ۷۵۰-۷۵۱؛ ش ۲۸، ص ۷۷۰-۷۷۱؛ ش ۲۹، ص ۷۹۰-۷۹۱؛ ش ۳۰، ص ۸۱۰-۸۱۱؛ ش ۳۱، ص ۸۳۰-۸۳۱؛ ش ۳۲، ص ۸۵۰-۸۵۱؛ ش ۳۳، ص ۸۷۰-۸۷۱؛ ش ۳۴، ص ۸۹۰-۸۹۱؛ ش ۳۵، ص ۹۱۰-۹۱۱؛ ش ۳۶، ص ۹۳۰-۹۳۱؛ ش ۳۷، ص ۹۵۰-۹۵۱؛ ش ۳۸، ص ۹۷۰-۹۷۱؛ ش ۳۹، ص ۹۹۰-۹۹۱؛ ش ۴۰، ص ۱۰۱۰-۱۰۱۱؛ ش ۴۱، ص ۱۰۳۰-۱۰۳۱؛ ش ۴۲، ص ۱۰۵۰-۱۰۵۱؛ ش ۴۳، ص ۱۰۷۰-۱۰۷۱؛ ش ۴۴، ص ۱۰۹۰-۱۰۹۱؛ ش ۴۵، ص ۱۱۱۰-۱۱۱۱؛ ش ۴۶، ص ۱۱۳۰-۱۱۳۱؛ ش ۴۷، ص ۱۱۵۰-۱۱۵۱؛ ش ۴۸، ص ۱۱۷۰-۱۱۷۱؛ ش ۴۹، ص ۱۱۹۰-۱۱۹۱؛ ش ۵۰، ص ۱۲۱۰-۱۲۱۱؛ ش ۵۱، ص ۱۲۳۰-۱۲۳۱؛ ش ۵۲، ص ۱۲۵۰-۱۲۵۱؛ ش ۵۳، ص ۱۲۷۰-۱۲۷۱؛ ش ۵۴، ص ۱۲۹۰-۱۲۹۱؛ ش ۵۵، ص ۱۳۱۰-۱۳۱۱؛ ش ۵۶، ص ۱۳۳۰-۱۳۳۱؛ ش ۵۷، ص ۱۳۵۰-۱۳۵۱؛ ش ۵۸، ص ۱۳۷۰-۱۳۷۱؛ ش ۵۹، ص ۱۳۹۰-۱۳۹۱؛ ش ۶۰، ص ۱۴۱۰-۱۴۱۱؛ ش ۶۱، ص ۱۴۳۰-۱۴۳۱؛ ش ۶۲، ص ۱۴۵۰-۱۴۵۱؛ ش ۶۳، ص ۱۴۷۰-۱۴۷۱؛ ش ۶۴، ص ۱۴۹۰-۱۴۹۱؛ ش ۶۵، ص ۱۵۱۰-۱۵۱۱؛ ش ۶۶، ص ۱۵۳۰-۱۵۳۱؛ ش ۶۷، ص ۱۵۵۰-۱۵۵۱؛ ش ۶۸، ص ۱۵۷۰-۱۵۷۱؛ ش ۶۹، ص ۱۵۹۰-۱۵۹۱؛ ش ۷۰، ص ۱۶۱۰-۱۶۱۱؛ ش ۷۱، ص ۱۶۳۰-۱۶۳۱؛ ش ۷۲، ص ۱۶۵۰-۱۶۵۱؛ ش ۷۳، ص ۱۶۷۰-۱۶۷۱؛ ش ۷۴، ص ۱۶۹۰-۱۶۹۱؛ ش ۷۵، ص ۱۷۱۰-۱۷۱۱؛ ش ۷۶، ص ۱۷۳۰-۱۷۳۱؛ ش ۷۷، ص ۱۷۵۰-۱۷۵۱؛ ش ۷۸، ص ۱۷۷۰-۱۷۷۱؛ ش ۷۹، ص ۱۷۹۰-۱۷۹۱؛ ش ۸۰، ص ۱۸۱۰-۱۸۱۱؛ ش ۸۱، ص ۱۸۳۰-۱۸۳۱؛ ش ۸۲، ص ۱۸۵۰-۱۸۵۱؛ ش ۸۳، ص ۱۸۷۰-۱۸۷۱؛ ش ۸۴، ص ۱۸۹۰-۱۸۹۱؛ ش ۸۵، ص ۱۹۱۰-۱۹۱۱؛ ش ۸۶، ص ۱۹۳۰-۱۹۳۱؛ ش ۸۷، ص ۱۹۵۰-۱۹۵۱؛ ش ۸۸، ص ۱۹۷۰-۱۹۷۱؛ ش ۸۹، ص ۱۹۹۰-۱۹۹۱؛ ش ۹۰، ص ۲۰۱۰-۲۰۱۱؛ ش ۹۱، ص ۲۰۳۰-۲۰۳۱؛ ش ۹۲، ص ۲۰۵۰-۲۰۵۱؛ ش ۹۳، ص ۲۰۷۰-۲۰۷۱؛ ش ۹۴، ص ۲۰۹۰-۲۰۹۱؛ ش ۹۵، ص ۲۱۱۰-۲۱۱۱؛ ش ۹۶، ص ۲۱۳۰-۲۱۳۱؛ ش ۹۷، ص ۲۱۵۰-۲۱۵۱؛ ش ۹۸، ص ۲۱۷۰-۲۱۷۱؛ ش ۹۹، ص ۲۱۹۰-۲۱۹۱؛ ش ۱۰۰، ص ۲۲۱۰-۲۲۱۱؛ ش ۱۰۱، ص ۲۲۳۰-۲۲۳۱؛ ش ۱۰۲، ص ۲۲۵۰-۲۲۵۱؛ ش ۱۰۳، ص ۲۲۷۰-۲۲۷۱؛ ش ۱۰۴، ص ۲۲۹۰-۲۲۹۱؛ ش ۱۰۵، ص ۲۳۱۰-۲۳۱۱؛ ش ۱۰۶، ص ۲۳۳۰-۲۳۳۱؛ ش ۱۰۷، ص ۲۳۵۰-۲۳۵۱؛ ش ۱۰۸، ص ۲۳۷۰-۲۳۷۱؛ ش ۱۰۹، ص ۲۳۹۰-۲۳۹۱؛ ش ۱۱۰، ص ۲۴۱۰-۲۴۱۱؛ ش ۱۱۱، ص ۲۴۳۰-۲۴۳۱؛ ش ۱۱۲، ص ۲۴۵۰-۲۴۵۱؛ ش ۱۱۳، ص ۲۴۷۰-۲۴۷۱؛ ش ۱۱۴، ص ۲۴۹۰-۲۴۹۱؛ ش ۱۱۵، ص ۲۵۱۰-۲۵۱۱؛ ش ۱۱۶، ص ۲۵۳۰-۲۵۳۱؛ ش ۱۱۷، ص ۲۵۵۰-۲۵۵۱؛ ش ۱۱۸، ص ۲۵۷۰-۲۵۷۱؛ ش ۱۱۹، ص ۲۵۹۰-۲۵۹۱؛ ش ۱۲۰، ص ۲۶۱۰-۲۶۱۱؛ ش ۱۲۱، ص ۲۶۳۰-۲۶۳۱؛ ش ۱۲۲، ص ۲۶۵۰-۲۶۵۱؛ ش ۱۲۳، ص ۲۶۷۰-۲۶۷۱؛ ش ۱۲۴، ص ۲۶۹۰-۲۶۹۱؛ ش ۱۲۵، ص ۲۷۱۰-۲۷۱۱؛ ش ۱۲۶، ص ۲۷۳۰-۲۷۳۱؛ ش ۱۲۷، ص ۲۷۵۰-۲۷۵۱؛ ش ۱۲۸، ص ۲۷۷۰-۲۷۷۱؛ ش ۱۲۹، ص ۲۷۹۰-۲۷۹۱؛ ش ۱۳۰، ص ۲۸۱۰-۲۸۱۱؛ ش ۱۳۱، ص ۲۸۳۰-۲۸۳۱؛ ش ۱۳۲، ص ۲۸۵۰-۲۸۵۱؛ ش ۱۳۳، ص ۲۸۷۰-۲۸۷۱؛ ش ۱۳۴، ص ۲۸۹۰-۲۸۹۱؛ ش ۱۳۵، ص ۲۹۱۰-۲۹۱۱؛ ش ۱۳۶، ص ۲۹۳۰-۲۹۳۱؛ ش ۱۳۷، ص ۲۹۵۰-۲۹۵۱؛ ش ۱۳۸، ص ۲۹۷۰-۲۹۷۱؛ ش ۱۳۹، ص ۲۹۹۰-۲۹۹۱؛ ش ۱۴۰، ص ۳۰۱۰-۳۰۱۱؛ ش ۱۴۱، ص ۳۰۳۰-۳۰۳۱؛ ش ۱۴۲، ص ۳۰۵۰-۳۰۵۱؛ ش ۱۴۳، ص ۳۰۷۰-۳۰۷۱؛ ش ۱۴۴، ص ۳۰۹۰-۳۰۹۱؛ ش ۱۴۵، ص ۳۱۱۰-۳۱۱۱؛ ش ۱۴۶، ص ۳۱۳۰-۳۱۳۱؛ ش ۱۴۷، ص ۳۱۵۰-۳۱۵۱؛ ش ۱۴۸، ص ۳۱۷۰-۳۱۷۱؛ ش ۱۴۹، ص ۳۱۹۰-۳۱۹۱؛ ش ۱۵۰، ص ۳۲۱۰-۳۲۱۱؛ ش ۱۵۱، ص ۳۲۳۰-۳۲۳۱؛ ش ۱۵۲، ص ۳۲۵۰-۳۲۵۱؛ ش ۱۵۳، ص ۳۲۷۰-۳۲۷۱؛ ش ۱۵۴، ص ۳۲۹۰-۳۲۹۱؛ ش ۱۵۵، ص ۳۳۱۰-۳۳۱۱؛ ش ۱۵۶، ص ۳۳۳۰-۳۳۳۱؛ ش ۱۵۷، ص ۳۳۵۰-۳۳۵۱؛ ش ۱۵۸، ص ۳۳۷۰-۳۳۷۱؛ ش ۱۵۹، ص ۳۳۹۰-۳۳۹۱؛ ش ۱۶۰، ص ۳۴۱۰-۳۴۱۱؛ ش ۱۶۱، ص ۳۴۳۰-۳۴۳۱؛ ش ۱۶۲، ص ۳۴۵۰-۳۴۵۱؛ ش ۱۶۳، ص ۳۴۷۰-۳۴۷۱؛ ش ۱۶۴، ص ۳۴۹۰-۳۴۹۱؛ ش ۱۶۵، ص ۳۵۱۰-۳۵۱۱؛ ش ۱۶۶، ص ۳۵۳۰-۳۵۳۱؛ ش ۱۶۷، ص ۳۵۵۰-۳۵۵۱؛ ش ۱۶۸، ص ۳۵۷۰-۳۵۷۱؛ ش ۱۶۹، ص ۳۵۹۰-۳۵۹۱؛ ش ۱۷۰، ص ۳۶۱۰-۳۶۱۱؛ ش ۱۷۱، ص ۳۶۳۰-۳۶۳۱؛ ش ۱۷۲، ص ۳۶۵۰-۳۶۵۱؛ ش ۱۷۳، ص ۳۶۷۰-۳۶۷۱؛ ش ۱۷۴، ص ۳۶۹۰-۳۶۹۱؛ ش ۱۷۵، ص ۳۷۱۰-۳۷۱۱؛ ش ۱۷۶، ص ۳۷۳۰-۳۷۳۱؛ ش ۱۷۷، ص ۳۷۵۰-۳۷۵۱؛ ش ۱۷۸، ص ۳۷۷۰-۳۷۷۱؛ ش ۱۷۹، ص ۳۷۹۰-۳۷۹۱؛ ش ۱۸۰، ص ۳۸۱۰-۳۸۱۱؛ ش ۱۸۱، ص ۳۸۳۰-۳۸۳۱؛ ش ۱۸۲، ص ۳۸۵۰-۳۸۵۱؛ ش ۱۸۳، ص ۳۸۷۰-۳۸۷۱؛ ش ۱۸۴، ص ۳۸۹۰-۳۸۹۱؛ ش ۱۸۵، ص ۳۹۱۰-۳۹۱۱؛ ش ۱۸۶، ص ۳۹۳۰-۳۹۳۱؛ ش ۱۸۷، ص ۳۹۵۰-۳۹۵۱؛ ش ۱۸۸، ص ۳۹۷۰-۳۹۷۱؛ ش ۱۸۹، ص ۳۹۹۰-۳۹۹۱؛ ش ۱۹۰، ص ۴۰۱۰-۴۰۱۱؛ ش ۱۹۱، ص ۴۰۳۰-۴۰۳۱؛ ش ۱۹۲، ص ۴۰۵۰-۴۰۵۱؛ ش ۱۹۳، ص ۴۰۷۰-۴۰۷۱؛ ش ۱۹۴، ص ۴۰۹۰-۴۰۹۱؛ ش ۱۹۵، ص ۴۱۱۰-۴۱۱۱؛ ش ۱۹۶، ص ۴۱۳۰-۴۱۳۱؛ ش ۱۹۷، ص ۴۱۵۰-۴۱۵۱؛ ش ۱۹۸، ص ۴۱۷۰-۴۱۷۱؛ ش ۱۹۹، ص ۴۱۹۰-۴۱۹۱؛ ش ۲۰۰، ص ۴۲۱۰-۴۲۱۱؛ ش ۲۰۱، ص ۴۲۳۰-۴۲۳۱؛ ش ۲۰۲، ص ۴۲۵۰-۴۲۵۱؛ ش ۲۰۳، ص ۴۲۷۰-۴۲۷۱؛ ش ۲۰۴، ص ۴۲۹۰-۴۲۹۱؛ ش ۲۰۵، ص ۴۳۱۰-۴۳۱۱؛ ش ۲۰۶، ص ۴۳۳۰-۴۳۳۱؛ ش ۲۰۷، ص ۴۳۵۰-۴۳۵۱؛ ش ۲۰۸، ص ۴۳۷۰-۴۳۷۱؛ ش ۲۰۹، ص ۴۳۹۰-۴۳۹۱؛ ش ۲۱۰، ص ۴۴۱۰-۴۴۱۱؛ ش ۲۱۱، ص ۴۴۳۰-۴۴۳۱؛ ش ۲۱۲، ص ۴۴۵۰-۴۴۵۱؛ ش ۲۱۳، ص ۴۴۷۰-۴۴۷۱؛ ش ۲۱۴، ص ۴۴۹۰-۴۴۹۱؛ ش ۲۱۵، ص ۴۵۱۰-۴۵۱۱؛ ش ۲۱۶، ص ۴۵۳۰-۴۵۳۱؛ ش ۲۱۷، ص ۴۵۵۰-۴۵۵۱؛ ش ۲۱۸، ص ۴۵۷۰-۴۵۷۱؛ ش ۲۱۹، ص ۴۵۹۰-۴۵۹۱؛ ش ۲۲۰، ص ۴۶۱۰-۴۶۱۱؛ ش ۲۲۱، ص ۴۶۳۰-۴۶۳۱؛ ش ۲۲۲، ص ۴۶۵۰-۴۶۵۱؛ ش ۲۲۳، ص ۴۶۷۰-۴۶۷۱؛ ش ۲۲۴، ص ۴۶۹۰-۴۶۹۱؛ ش ۲۲۵، ص ۴۷۱۰-۴۷۱۱؛ ش ۲۲۶، ص ۴۷۳۰-۴۷۳۱؛ ش ۲۲۷، ص ۴۷۵۰-۴۷۵۱؛ ش ۲۲۸، ص ۴۷۷۰-۴۷۷۱؛ ش ۲۲۹، ص ۴۷۹۰-۴۷۹۱؛ ش ۲۳۰، ص ۴۸۱۰-۴۸۱۱؛ ش ۲۳۱، ص ۴۸۳۰-۴۸۳۱؛ ش ۲۳۲، ص ۴۸۵۰-۴۸۵۱؛ ش ۲۳۳، ص ۴۸۷۰-۴۸۷۱؛ ش ۲۳۴، ص ۴۸۹۰-۴۸۹۱؛ ش ۲۳۵، ص ۴۹۱۰-۴۹۱۱؛ ش ۲۳۶، ص ۴۹۳۰-۴۹۳۱؛ ش ۲۳۷، ص ۴۹۵۰-۴۹۵۱؛ ش ۲۳۸، ص ۴۹۷۰-۴۹۷۱؛ ش ۲۳۹، ص ۴۹۹۰-۴۹۹۱؛ ش ۲۴۰، ص ۵۰۱۰-۵۰۱۱؛ ش ۲۴۱، ص ۵۰۳۰-۵۰۳۱؛ ش ۲۴۲، ص ۵۰۵۰-۵۰۵۱؛ ش ۲۴۳، ص ۵۰۷۰-۵۰۷۱؛ ش ۲۴۴، ص ۵۰۹۰-۵۰۹۱؛ ش ۲۴۵، ص ۵۱۱۰-۵۱۱۱؛ ش ۲۴۶، ص ۵۱۳۰-۵۱۳۱؛ ش ۲۴۷، ص ۵۱۵۰-۵۱۵۱؛ ش ۲۴۸، ص ۵۱۷۰-۵۱۷۱؛ ش ۲۴۹، ص ۵۱۹۰-۵۱۹۱؛ ش ۲۵۰، ص ۵۲۱۰-۵۲۱۱؛ ش ۲۵۱، ص ۵۲۳۰-۵۲۳۱؛ ش ۲۵۲، ص ۵۲۵۰-۵۲۵۱؛ ش ۲۵۳، ص ۵۲۷۰-۵۲۷۱؛ ش ۲۵۴، ص ۵۲۹۰-۵۲۹۱؛ ش ۲۵۵، ص ۵۳۱۰-۵۳۱۱؛ ش ۲۵۶، ص ۵۳۳۰-۵۳۳۱؛ ش ۲۵۷، ص ۵۳۵۰-۵۳۵۱؛ ش ۲۵۸، ص ۵۳۷۰-۵۳۷۱؛ ش ۲۵۹، ص ۵۳۹۰-۵۳۹۱؛ ش ۲۶۰، ص ۵۴۱۰-۵۴۱۱؛ ش ۲۶۱، ص ۵۴۳۰-۵۴۳۱؛ ش ۲۶۲، ص ۵۴۵۰-۵۴۵۱؛ ش ۲۶۳، ص ۵۴۷۰-۵۴۷۱؛ ش ۲۶۴، ص ۵۴۹۰-۵۴۹۱؛ ش ۲۶۵، ص ۵۵۱۰-۵۵۱۱؛ ش ۲۶۶، ص ۵۵۳۰-۵۵۳۱؛ ش ۲۶۷، ص ۵۵۵۰-۵۵۵۱؛ ش ۲۶۸، ص ۵۵۷۰-۵۵۷۱؛ ش ۲۶۹، ص ۵۵۹۰-۵۵۹۱؛ ش ۲۷۰، ص ۵۶۱۰-۵۶۱۱؛ ش ۲۷۱، ص ۵۶۳۰-۵۶۳۱؛ ش ۲۷۲، ص ۵۶۵۰-۵۶۵۱؛ ش ۲۷۳، ص ۵۶۷۰-۵۶۷۱؛ ش ۲۷۴، ص ۵۶۹۰-۵۶۹۱؛ ش ۲۷۵، ص ۵۷۱۰-۵۷۱۱؛ ش ۲۷۶، ص ۵۷۳۰-۵۷۳۱؛ ش ۲۷۷، ص ۵۷۵۰-۵۷۵۱؛ ش ۲۷۸، ص ۵۷۷۰-۵۷۷۱؛ ش ۲۷۹، ص ۵۷۹۰-۵۷۹۱؛ ش ۲۸۰، ص ۵۸۱۰-۵۸۱۱؛ ش ۲۸۱، ص ۵۸۳۰-۵۸۳۱؛ ش ۲۸۲، ص ۵۸۵۰-۵۸۵۱؛ ش ۲۸۳، ص ۵۸۷۰-۵۸۷۱؛ ش ۲۸۴، ص ۵۸۹۰-۵۸۹۱؛ ش ۲۸۵، ص ۵۹۱۰-۵۹۱۱؛ ش ۲۸۶، ص ۵۹۳۰-۵۹۳۱؛ ش ۲۸۷، ص ۵۹۵۰-۵۹۵۱؛ ش ۲۸۸، ص ۵۹۷۰-۵۹۷۱؛ ش ۲۸۹، ص ۵۹۹۰-۵۹۹۱؛ ش ۲۹۰، ص ۶۰۱۰-۶۰۱۱؛ ش ۲۹۱، ص ۶۰۳۰-۶۰۳۱؛ ش ۲۹۲، ص ۶۰۵۰-۶۰۵۱؛ ش ۲۹۳، ص ۶۰۷۰-۶۰۷۱؛ ش ۲۹۴، ص ۶۰۹۰-۶۰۹۱؛ ش ۲۹۵، ص ۶۱۱۰-۶۱۱۱؛ ش ۲۹۶، ص ۶۱۳۰-۶۱۳۱؛ ش ۲۹۷، ص ۶۱۵۰-۶۱۵۱؛ ش ۲۹۸، ص ۶۱۷۰-۶۱۷۱؛ ش ۲۹۹، ص ۶۱۹۰-۶۱۹۱؛ ش ۳۰۰، ص ۶۲۱۰-۶۲۱۱؛ ش ۳۰۱، ص ۶۲۳۰-۶۲۳۱؛ ش ۳۰۲، ص ۶۲۵۰-۶۲۵۱؛ ش ۳۰۳، ص ۶۲۷۰-۶۲۷۱؛ ش ۳۰۴، ص ۶۲۹۰-۶۲۹۱؛ ش ۳۰۵، ص ۶۳۱۰-۶۳۱۱؛ ش ۳۰۶، ص ۶۳۳۰-۶۳۳۱؛ ش ۳۰۷، ص ۶۳۵۰-۶۳۵۱؛ ش ۳۰۸، ص ۶۳۷۰-۶۳۷۱؛ ش ۳۰۹، ص ۶۳۹۰-۶۳۹۱؛ ش ۳۱۰، ص ۶۴۱۰-۶۴۱۱؛ ش ۳۱۱، ص ۶۴۳۰-۶۴۳۱؛ ش ۳۱۲، ص ۶۴۵۰-۶۴۵۱؛ ش ۳۱۳، ص ۶۴۷۰-۶۴۷۱؛ ش ۳۱۴، ص ۶۴۹۰-۶۴۹۱؛ ش ۳۱۵، ص ۶۵۱۰-۶۵۱۱؛ ش ۳۱۶، ص ۶۵۳۰-۶۵۳۱؛ ش ۳۱۷، ص ۶۵۵۰-۶۵۵۱؛ ش ۳۱۸، ص ۶۵۷۰-۶۵۷۱؛ ش ۳۱۹، ص ۶۵۹۰-۶۵۹۱؛ ش ۳۲۰، ص ۶۶۱۰-۶۶۱۱؛ ش ۳۲۱، ص ۶۶۳۰-۶۶۳۱؛ ش ۳۲۲، ص ۶۶۵۰-۶۶۵۱؛ ش ۳۲۳، ص ۶۶۷۰-۶۶۷۱؛ ش ۳۲۴، ص ۶۶۹۰-۶۶۹۱؛ ش ۳۲۵، ص ۶۷۱۰-۶۷۱۱؛ ش ۳۲۶، ص ۶۷۳۰-۶۷۳۱؛ ش ۳۲۷، ص ۶۷۵۰-۶۷۵۱؛ ش ۳۲۸، ص ۶۷۷۰-۶۷۷۱؛ ش ۳۲۹، ص ۶۷۹۰-۶۷۹۱؛ ش ۳۳۰، ص ۶۸۱۰-۶۸۱۱؛ ش ۳۳۱، ص ۶۸۳۰-۶۸۳۱؛ ش ۳۳۲، ص ۶۸۵۰-۶۸۵۱؛ ش ۳۳۳، ص ۶۸۷۰-۶۸۷۱؛ ش ۳۳۴، ص ۶۸۹۰-۶۸۹۱؛ ش ۳۳۵، ص ۶۹۱۰-۶۹۱۱؛ ش ۳۳۶، ص ۶۹۳۰-۶۹۳۱؛ ش ۳۳۷، ص ۶۹۵۰-۶۹۵۱؛ ش ۳۳۸، ص ۶۹۷۰-۶۹۷۱؛ ش ۳۳۹، ص ۶۹۹۰-۶۹۹۱؛ ش ۳۴۰، ص ۷۰۱۰-۷۰۱۱؛ ش ۳۴۱، ص ۷۰۳۰-۷۰۳۱؛ ش ۳۴۲، ص ۷۰۵۰-۷۰۵۱؛ ش ۳۴۳، ص ۷۰۷۰-۷۰۷۱؛ ش ۳۴۴، ص ۷۰۹۰-۷۰۹۱؛ ش ۳۴۵، ص ۷۱۱۰-۷۱۱۱؛ ش ۳۴۶، ص ۷۱۳۰-۷۱۳۱؛ ش ۳۴۷، ص ۷۱۵۰-۷۱۵۱؛ ش ۳۴۸، ص ۷۱۷۰-۷۱۷۱؛ ش ۳۴۹، ص ۷۱۹۰-۷۱۹۱؛ ش ۳۵۰، ص ۷۲۱۰-۷۲۱۱؛ ش ۳۵۱، ص ۷۲۳۰-۷۲۳۱؛ ش ۳۵۲، ص ۷۲۵۰-۷۲۵۱؛ ش ۳۵۳، ص ۷۲۷۰-۷۲۷۱؛ ش ۳۵۴، ص ۷۲۹۰-۷۲۹۱؛ ش ۳۵۵، ص ۷۳۱۰-۷۳۱۱؛ ش ۳۵۶، ص ۷۳۳۰-۷۳۳۱؛ ش ۳۵۷، ص ۷۳۵۰-۷۳۵۱؛ ش ۳۵۸، ص ۷۳۷۰-۷۳۷۱؛ ش ۳۵۹، ص ۷۳۹۰-۷۳۹۱؛ ش ۳۶۰، ص ۷۴۱۰-۷۴۱۱؛ ش ۳۶۱، ص ۷۴۳۰-۷۴۳۱؛ ش ۳۶۲، ص ۷۴۵۰-۷۴۵۱؛ ش ۳۶۳، ص ۷۴۷۰-۷۴۷۱؛ ش ۳۶۴، ص ۷۴۹۰-۷۴۹۱؛ ش ۳۶۵، ص ۷۵۱۰-۷۵۱۱؛ ش ۳۶۶، ص ۷۵۳۰-۷۵۳۱؛ ش ۳۶۷، ص ۷۵۵۰-۷۵۵۱؛ ش ۳۶۸، ص ۷۵۷۰-۷۵۷۱؛ ش ۳۶۹، ص ۷۵۹۰-۷۵۹۱؛ ش ۳۷۰، ص ۷۶۱۰-۷۶۱۱؛ ش ۳۷۱، ص ۷۶۳۰-۷۶۳۱؛ ش ۳۷۲، ص ۷۶۵۰-۷۶۵۱؛ ش ۳۷۳، ص ۷۶۷۰-۷۶۷۱؛ ش ۳۷۴، ص ۷۶۹۰-۷۶۹۱؛ ش ۳۷۵، ص ۷۷۱۰-۷۷۱۱؛ ش ۳۷۶، ص ۷۷۳۰-۷۷۳۱؛ ش ۳۷۷، ص ۷۷۵۰-۷۷۵۱؛ ش ۳۷۸، ص ۷۷۷۰-۷۷۷۱؛ ش ۳۷۹، ص ۷۷۹۰-۷۷۹۱؛ ش ۳۸۰، ص ۷۸۱۰-۷۸۱۱؛ ش ۳۸۱، ص ۷۸۳۰-۷۸۳۱؛ ش ۳۸۲، ص ۷۸۵۰-۷۸۵۱؛ ش ۳۸۳، ص ۷۸۷۰-۷۸۷۱؛ ش ۳۸۴، ص ۷۸۹۰-۷۸۹۱؛ ش ۳۸۵، ص ۷۹۱۰-۷۹۱۱؛ ش ۳۸۶، ص ۷۹۳۰-۷۹۳۱؛ ش ۳۸۷، ص ۷۹۵۰-۷۹۵۱؛ ش ۳۸۸، ص ۷۹۷۰-۷۹۷۱؛ ش ۳۸۹، ص ۷۹۹۰-۷۹۹۱؛ ش ۳۹۰، ص ۸۰۱۰-۸۰۱۱؛ ش ۳۹۱، ص ۸۰۳۰-۸۰۳۱؛ ش ۳۹۲، ص ۸۰۵۰-۸۰۵۱؛ ش ۳۹۳، ص ۸۰۷۰-۸۰۷۱؛ ش ۳۹۴، ص ۸۰۹۰-۸۰۹۱؛ ش ۳۹۵، ص ۸۱۱۰-۸۱۱۱؛ ش ۳۹۶، ص ۸۱۳۰-۸۱۳۱؛ ش ۳۹۷، ص ۸۱۵۰-۸۱۵۱؛ ش ۳۹۸، ص ۸۱۷۰-۸۱۷۱؛ ش ۳۹۹، ص ۸۱۹۰-۸۱۹۱؛ ش ۴۰۰، ص ۸۲۱۰-۸۲۱۱؛ ش ۴۰۱، ص ۸۲۳۰-۸۲۳۱؛ ش ۴۰۲، ص ۸۲۵۰-۸۲۵۱؛ ش ۴۰۳، ص ۸۲۷۰-۸۲۷۱؛ ش ۴۰۴، ص ۸۲۹۰-۸۲۹۱؛ ش ۴۰۵، ص ۸۳۱۰-۸۳۱۱؛ ش ۴۰۶، ص ۸۳

24 x 15 см, размер текста 19 x 11,5 см. Бумага сероватого оттенка, плотная, лощеная, индийского производства; чернила черные; переплет мягкой темно-коричневой кожи с неглубоким тиснением на внешних сторонах крышек: в центре – медальон, по обе стороны от него – по одной пальметте, по краю крышек – узоры. Пагинация европейская. Дефекты: нет начала и конца рукописи; лакуны после лл. 16, 17, 32, 41, 45, 166, 174, 195; рукопись плохо шита, отдельные листы выпадают. Извлечения из произведений Низāми занимают лл. 71а–87б, его стихотворения – лл. 84б–87б. В их число входят три касиды (две почти полные), одно рубā'и и фрагменты шестнадцати газелей – всего сто пятьдесят четыре бейта, включая пять бейтов газели, помещенной на полях л. 87б с указанием составителя на то, что она встречается в дйвāне поэта Низārи³⁵.

Следует подчеркнуть, что в нашем списке "Сафйна" стихи Низāми не расположены в алфавитном порядке рифм. Это обстоятельство дает некоторое основание полагать вопреки мнению, высказанному Вахидом Дастгирди³⁶, что Са'иб не держал в руках полного дйвāна Низāми и что скорее всего он обнаружил эти стихи в каких-то антологиях и выписал их оттуда. Кроме того, утверждать, что Са'иб располагал дйвāном Низāми, исходя только из факта алфавитного порядка, в котором расположены извлечения из дйвāна, и ничем не подкрепляя столь серьезное положение, представляется поспешным. Не исключена возможность, что Са'иб и сам мог расположить эти извлечения в алфавитном порядке.

Автор этих строк не ставил перед собой задачи попытаться дать критический текст стихотворений Низāми. Иными словами, он не видел необходимости отразить в данном сообщении результаты проведенного сравнения с изданиями Дастгирди и Нафиси. Цель, которую преследовал автор, состояла в том, чтобы дать специалистам материал для последующего критического издания лирики Низāми.

По этой причине публикуемый ниже текст стихов дается строго по рукописи, без каких-либо комментариев и коррективов.

³⁵ Са'д ад-дин Низārи Кухистāни (645–720/1247–1321) – персидский поэт, придерживавшийся исмаилитских идей. Подробнее см.: ج. گ. بارادین، حکیم نزاری قهستان، - فرهنگ ایران زمین، جلد 7، دفتر ۲۰۲ - ۱۷۸ ص ۱۳۲۷، ۲-۱.

³⁶ См. выше, стр. 8, прим. 4.

از قصائد شیخ نظامی

ن. 84 8

کاشکی بر سر ما جرم سبکتر گشتی
کاسیا زود تر افتد چه سبکتر گردد
خضر شوتا چه ز بغداد جهان کوچ کنی
قدم تو بل این دجله اخضر گردد
تو خدا را شو اگر خود همه عالم دریاست
بخدا اگر سر موئی قدمت تر گردد

با تو دید میکنم حال تباه خویش را
تا تو نصیحتی کنی چشم سپاه خویش را
سرزنش هم ممکن که تو شیفته تر از من شوی
گر نگری در آینه روی چو ماه خویش را
گر چه زبان عذر من لال شد از خجالت
بر کرمت نوشته عذر گناه خویش را

فی الغزل

ن. 85 a

زخم جو بردل رسید دیده بر از خون چراست
چون تو درون دلی نقش تو بیرون چراست
چون بتوا زوی عشق هر دو برابر شدیم
مهر تو کم میشود عشق من افزون چراست
بیشترک مر مرا دوست ترک داشتی
من نه همان دوستم دشمنی اکنون چراست
بر همه خسته دلان دادگری کرده ای
چون بنظامی رسید قصه دگرگون چراست

در میخانه و مسجد کدام است
که هر دو بر من مسکن حرامست
نه در مسجد گذراندم که رندی
نه در میخانه گاین خار خامست
میان مسجد و میخانه راهیست
بگوئید ای عزیزان آن کدامست

گریمی کو که در عالم زبون نیست
اسیر و بسته این جرمخ دون نیست
عروسی بخت را گر زیوری هست
درین نه حقه آئینه کون نیست

نظامی ترک دنیا کوهان گیر   که این کژدم درین طاس نگون نیسب

غم مخور یار که حق فریاد غم خواران رسد   یار کار افتاده رایاری هم از یاران رسد
دولت جاوید خواهی خیز و شب رازنده دار   خفته نابینا بود دولت به بیداران رسد

ای کرم بخدمت شب به شب استوارتر   خدمت من بچشم تو روز به روز خوارتر
دوستی تو در جهان کرد بکام دشمنم   تو خجل از همه جهان من ز تو شر مسارتر
من بکنارت آمدم تو به میان نیامدی   عمر شد و نمی شود خوی تو سازگارتر

گر کند عمر وفا با تو وفائی بکنم   فرض غائب شده را نیز قضائی بکنم
بوسه میخواهم از آن لب تو چه میفرمائی   کز صوابست بده ورنه خطائی بکنم

من بنده ندانم تو سلطان چه فرستم   جان نیست مرا در خور تو جان چه فرستم
میخواستم امی دوست که جان با تو فرستم   شرمند شدم زیره بگرمان چه فرستم
از بهر خدا بنده امی خوا چه عاقل   من مور ضعیفم به سلیمان چه فرستم
چون نیست جوی حاصل این سین بریان من بنده خراج ازده ویران چه فرستم
عید آمد و من خسته جگر لاشه ولاغر   حمران شدم از بهر تو قرمان چه فرستم

دین ز درویشان طلب زیرا که شایان مقیم   شرط باشد گنجهادر جای ویران داشتن

نکارینا دلم بزدی فسوس خوانی مکن چندین   زبان من فرو بستنی زباندانی مکن چندین

را گن تا بازادی زبانی در تو می بینم   نه من در دم نه تو سخنه گلهبانی مکن خندم
 جوآن بد مست باز آمد سبک روحانه در بن مست   نظامی باده بر کف نه نه کران جانی مکن خند

جانا بجان تو که نیم بی نشان تو   روزم جو زلف تست دلم چون دین تو
 جان میدهم به بوسه نمی بایدت محو   از بهر سود خویش نخواهم زیان تو

جون فنجبه دلی دارم پر خون ز جفای تو   n. 85 e
 هر جا که غمی بینی خواهی ز برای من   عمرم بکران آمد در عهد و وفای تو
 هر جا که دلی بینم خواهم ز برای تو   هر جا که دلی بینم خواهم ز برای تو

ندهم من به تو دل که چه بت دلبندی   دل ما را ببری بار دگر بیوندی
 ملک جمشید ندارم که ز تو بوسه خرم   اینک اینک من و دل گرتو بدل خرسندی
 جون کلاب از تو بهرا نجن می گیرم   تو جو کل بر رخ هر ناگس و حسن میخندی

بتر کن دلا از خود پرستی   چه اندر حلقه مردان نشستی
 زیار انصاف جستن هست پیداد   ز خود انصاف ده که یار هستی
 خوری خون با به صد سال اندرین راه   همه بادست که یکدل نخستی

رخسار تو مشک است و سر زلف تو خون   من جز بدلیل نایم از عهده برون
 رخ مشک ولی نامه در نامه هنوز   خون زلف ولی آمده از نافه برون

وله قصیده اشعخ نظامی

هم جرس جنبید و هم در جنبش آمد کاروان
 کوچ کن زین خیل خانه سوی دار الملک جان
 خود درامی و ناله تو کاروان سالار تست
 مونس کن با جرس در حلقه این کاروان
 تا برین در حلقه از دستبازی چاره نیست
 چون جرس می ناله و می رو با امان و بی امان
 در میان آشوب دارد ز آن همی ناله جرس
 حلقه باری از جه ناله کوتاهی دارد میان
 که جرس معذور شد کز درد دل دارد تغییر
 حلقه زان معذور تر کز بیدلی دارد فغان
 چار حرف آمد جهان سویش برف اندر نگیر
 تا چهار انگست بینی از زمین تا آسمان
 دولت از دین جوی ز دنیا درین بستان که نیست
 بری یوسف با بنفشه پیرهن با ارغوان
 کز شهوت کم کنی در دین فزائی بس بخود
 هر چه خالستر بود کم بیشتر باشد دخان
 سخنه ما دانش آنکه حرص در همسایگی
 رستم ما زنده آنکه دیو در ما زندان
 راه حکمت شو مگر در چشمه غیب اوفتی
 غیب دان کردی ز حکمت کز نکردی عیب دان
 هم زمین را با خلاق ناموافق اقتراح
 هم فلک را با کواکب نامناسب اقتراان
 زین قران ایمن شوی چون جنگ در قران زنی

مهد قرآن جوی کامد مهدی آخر زمان
 هر چه ز قرآن طرازش بر فشان زان آستین
 هر چه ز امین بساطش پر نشان بر آستان
 چون در این موکب عاری دار قال اللہ شوی
 موکب اندر سایه قال رسول اللہ ران
 شروع در خدمت گری پیش تو می بندد کمر
 رایگانی بنده را بنده شوای رایگان
 موجگاه گنفت است این کر به دراری محسب
 خفتن اندر موج اگر دانی کرا دارد زیان
 چون در این کشتی نشستی روز و شب بر پای باش
 کز سر پای ایستادن بر سر آمد بادبان
 خاک راه شروع را کر سرمه همت کنی
 پیشتر زان کن که گردد استخوانت سرمدان
 آدمی روئی ولی دیو و ملک همزوج تست
 صورتش فدا شوی امروز اگر دراری نشان
 فرقهها باشد میان آدمی و آن دمی
 کز یک آهن نعل سازند و ز یک آهن سنان
 اصل هند و در سیاهی یک نسب دارد ولیک
 هند وئی را دزد یابی هند وئی را با سبان
 کز با زرق سرد آری سر بر آری بر فلک
 و در بر سرخ و زرد کوشی خاک پوشی چون خزان
 مشک تا مجموع باشد در پلاس آهوست
 چون پراکنده شود پوشد هر بر و پرنیان
 در مرتعهای خاک آلوده بینی روشنی
 پیرزن زان روی کرد آتش بجا کستر نهان
 خانقہ دار فلک را کر چه کسوت ازرقست

п. 86 а

تره و قرص جوین خالی نمی‌گردد ز خوان
 دین برز بالا نکیرد واجبست این موعظت
 بزنگ فریه نکرده در خورست این داستان
 ز ز بهر بدل کردن نژی زردی بود
 کر تو فورسندای بزردی خواه زر خود زعفران
 از نجیبی هیچ ناید زر خدا کن زر خدا
 تا همه ساله جو زر هم پیر باشی هم جوان
 تا جنیبت کش تو باشی بر سر این نوبتی
 داغ سلطان کش بدل طوق خلیفه کش بجان
 چند ازین سلطان و سلطان از تو سلطان بند تر
 بنده او شو که او شد صاحب سلطان نشان
 دست لطفی را که آری بر سر یک زبردست
 در لحد خورشید یابی در قیامت سایبان
 ظالمی کم کن که چه فتراک عدلت بسته اند
 کر ز تو عدلی نیاید ظلم را در کش عنان
 ظالمان را در قیامت خصم باشد مملکت
 شاعران را در فصاحت چاه باشد زرد بان
 نان کس مستان و آب خود مبر کر عاقلی
 تا فوشته باشیا طین خواندت هر زمان
 کر همه جلاب باشد آب جوی کس مخور
 و رهه تسبیح باشد نقش نان کس مخوان
 شیر همت شو مخور جز کسب دست خویشتن
 تا به نجبیر تو باشد وحش صحرا میهان
 ضعف خود می بین و دعوی توانائی مکن

اسی امیر بندہ بودہ وی طیب ناتوان
 چونکہ آب دیدہ داری از ضعیفی ماگ نیست
 عقد مروارید را باریک بہتر ریمان
 پردہ بردار از زمین نگر جہ بازی میرود
 با عزیزان زمانہ زیر پردہ ہر زمان
 تا بجز من خاریابی در کلاہ یزد جرد
 تا بدامن خاک بینی بر سر نوشیروان
 اندرین عرقاب روز ہم بیندازی سپر
 کر جہ ماہی درع پوشی چون کشف بر کستوان
 ہم ز بازو ہای این زراقی کا فور بست آبی
 مار بر کا فور حسبد اژدہا بر کنجدان
 ہین نگر دی کودکانہ کرد این مہد کبود
 کاژدایمی روست این دایہ نامہربان
 چون نترسم کاین مشعبہ مہرہ براہم آمیزند
 زانکہ در بازوی او ہم مہرہ بینم ہم کہان
 ہر جہ دامن تا کریبان دست باف خواجگیست
 جملہ را در آستین نہ آستین را بر فشان
 قرۃ العینی جو من وانکہ زمانہ کور چشم
 کوری چشم زمانہ خوشدلم زین امتحان
 منکران فضل را جز ماخنہ ناخن مباد
 کر جنین سگ مردمان باشد در بیغ این استخوان
 کر جہ اندر کنجہ چون کنجور مجرم عاجزم
 این قفس را بشکمم آخر پریم زان میان
 تا درین خاکم بہ بی آبی قناعت کردہ ام

n. 86 5

فصل ز آب دیده سازم شربت از آب دیان
 سیم را قیمت نخیزد تا برون ناید ز سنگ
 لعل را رونق نباشد تا بمون ناید ز کان
 چهل گذشت از عمر بر خیز ای نظامی گوشه گیر
 من نصیحت کردم تا باقی تو دانی مان و مان

له

ولد الزناست حاسد منم آنکه اختر
 ولد الزناکش آمد جو ستاره یانی
 در مجموعه قدیم نوشته بود با اسم شیخ نظامی
 بنامی رخ که دین کلزارم آرزوست
 بکشای لب که قند بخوارم آرزوست
 یکدست جام باده یکدست زلف یار
 از نامی فراق تو جانم بلب رسید
 نوشین لب که راحت جان نظامیست
 یک بوسه زان دو لعل شکر آرزوست
 چون دستبوس شاه جهاندارم آرزوست

ولد شیخ

درین جهان که ز پیری خمیده شد کرم
 نه سایه ایست ز تخلم نه میوه کس را
 سپهر با قد خم گشته می کند لخدم
 زمانه مشک ترا آمد پدید و این عجبست
 دورشته پرز کهر بود در دهن مارا
 کهر بریخت ز درجم ستاره سان که دمید
 رسید روز به آخر جو جغد میخواهم
 قدم خمید و سرم سوی خاک مایل شد
 ز شاخهای بقا بعد ازین جبره برم
 که تند باد حوادث بریخت برگ و برم
 بیاض موی ز کافور می دهد خیرم
 که نافه کشت عیان از سواد مسکترم
 جفای جرخ کسست و بریخت آن کهرم
 ز صوب مشرق حران ستاره سحرم
 کزین خرابه بمعوره فنا پیوم
 که در حدیقه عصمت نهال بارورم

دو تا شدم که نیا لایدم بخون دامن
 نشست برف کران بر سرم ز موی سفید
 ز قدم ای که برو برف باشد آب آید
 شدم ز ضعف بد انسان که کجه سایه بجاک
 ز من کسی نکند یاد ز آنکه نتوانم
 گمان صفت بدو تا گشت قائم کوی
 بسوی اوج فراغت جسان کنم پرواز
 بیوستان جهان ریخت میوه امید
 نهال چون ثمر افشانند راست کردد لیک
 سرم فروشد یکبارگی میان دودوش
 ز دیدم می ضعیف از محبت احباب
 مقیم گوشه بیت الحزن شدم که ز ضعف
 برین صحیفه ام آن حرف آخر کلمه
 بیاض را نکند فرق دیده ام ز سواد
 گذشت عمر و نگردم بجز کنه کاری
 چنین که لرزه بدستم فحاده از رعشه
 بهمانیم آید اجل چه جاره کنم
 حلاوتی نبرد کام جان ز خوان حیات
 وداع میکنندم زندگی درین منزل
 ز بسکه رفته ام از کار هر نفس بیمست
 بافت و خیز جوان گشت حاسم دارد

л. 87a

که خون نشان شده چشم از تراوش جگرم
 ز پست گشتن بام وجود بر خطرم
 همین بود سبب آب کاید از بهرم
 مرا کشند نیاید کسی از ان اثرم
 ز ضعف حال که بر خاطر کسی گذرم
 ز بیم تیر اجل رفته در پس سپرم
 ازین خفیف که بشکسته است بال و پر
 ز سنگ و ژاله ابر نیخته شجرم
 خمیده نخل قدم چون فشانده شد ثرم
 که از مهابت شمشیر مرگ بر حذر
 بجهه اشک فشانم که عازم سفرم
 بود محال گذشتن ز آسان درم
 که نه وقوف ز مفقیدست نه خبر ز جرم
 بجهه کرجه غم روزنده شمع و ماه خورم
 میان مردم از آن روی مانده پیش سرم
 بیزم دهر جسان ساغر نشاط خورم
 که جز حیات نسازد قبول ما حضم
 که طعم زهر دهد شیر و شیرۀ شکر
 خمیده گشت قدمی که میکشد بیرم
 که مضمحل شود اجزای همه از یکد گرم
 عجب نگر که باین حال سال معشرم

دگر نسا ز دم آب و هوا می کلسن
 جو آب فشانم ز دیده از حیرت
 فتاد نقد جوانی من زمن در راه
 جو سایه گر نگنم اعتماد بردیوار
 برنگ و بوسی جو طفل فریب خورده زدست
 ز ملک خوشدلی آید نوید عیش ولی
 بافت و خیز که در ره فتاده ام پی ررق
 بزخم سنگ حوادث پی شکستن قدر
 هنر نهفته مرا زیر چشم عیب طلب
 مرا که هست دل از نور معرفت روشن
 هزار عقده بکارم فتاد و پیدان نیست
 پی فلکدن نخل بقا بگلشن دهر
 خبر ز معنی و آگاهیم ز صورت نیست
 گناه کارم از انسان که ساکنان حجیم
 نهال خم شده بوستان عصیانم
 بغیر حرف خطا نکتہ نشد مرقوم
 باب اشک ندامت توان سترد این حرف
 درین قضیه قضا راست حق بجانب ومن
 بجرم عمر تلف کرده کرکسی کشدم
 اگر زبانه کشد آتش شراره من

که آب فضر و دم عیسوی کند ضررم
 که رفت روز جوانی جو برق از نظرم
 بقدم شده در زیر پا ازان نگریم
 چه احتمال که برخاستن بود ظفرم
 ر بود نقد جوانی سپهر عشوہ گرم
 ز گوش بنبه موسی سفید ساخت گرم
 بچشم عقل نمودار موردانه برم
 شکست جوهری آسمان بد کهرم
 که بدترست زهر عیب حالیا لغرم
 بقدر حلقه نمودار هاله قهرم

کزین میان چه کشاید ز عمر مختصرم
 سپهر خم شده برپای میزند تیرم
 که رفت از دل و دیده معانی و صورم
 زمن کناره کنند از سقر شود مقوم
 که دهر خشک کند بهر آتش سقرم
 ز نوک کلک قضا بر صحیفه قدرم
 ولی چه سود فضا نیست تابع قدرم
 زهر چه آن کدرد در خیال ازان بتوم
 بود بفتوی مفتی عقل خون لغرم
 محیط جرح بجوش آید از تف شررم

n. 878

[غزل]

خفتی جمالی ای مه حبش چه نام داری
 بجز خطی و خالی ز حبش که نام داری

حبش سفید نبود ختنی نمک ندارد   تو سفیدی و بغایت نمک تمام داری
 حبشیست رنگ مویت ختنیست رنگ رویت   تو میان آن دو کشور بکجا مقام داری
 حبشی منم که در تن همه سوختست خونم   ختنی توئی که در تن همه سیم خام داری
 ز حبش سخن را کن ز ختن علم بر آور   که هزار چون نظامی حبش علام داری

این غزل را در دیوان نزاری قهستانی هم دیده شده   Под этой газелью приписка